

1. Az egészségnevelés célja
2. Az egészségnevelés feladatai
3. Az egészségnevelés főbb területei
4. Az egészségnevelés a nevelési folyamatban
5. Az egészségnevelés immánens jellege
6. Az egészségnevelés módszerei
7. Az egészségnevelés gyakorlati módszerei
8. Az egészségnevelés fő tartalmi kérdései

Az egészségnevelés célja társadalmilag meghatározott, tükrözi az adott társadalomnak az egészség megvédésére vonatkozó törekvéseit. Az egészségnevelési cél a társadalmi valóságból, a társadalom egészségi szükségleteiből, igényeiből fakad és a társadalmi gazdasági célok szolgálatában áll.

A társadalom célja az ember egészségének magas szintű védelme, munkaképességének tartós biztosítása. Ebből adódóan az egészségnevelés célja az egyén és a közösség magatartását úgy formálni, hogy azal az egész társadalom és annak egyes tagjai egészségnek megőrzéséhez hoz, fejlesztéséhez és – ha elveszett – az egészség visszaszerzéséhez járuljon hozzá.

Az egészségnevelés fenti célja gyermekre és felnőttekre egyaránt vonatkozik. Az egészségnevelési cél valójában az egészséges, edzett, munkájában örömet lelő, a közösségben és egyéni életében egyensúlyozott emberezsményt fogalmazza meg. Az egészségnevelési cél megvalósítása konkrét programokban, a célnak konkrét feladatokkal való lebontásában valósul meg.

2. Az egészségnevelés feladatai

Az egészségnevelés feladata az egészségkultúráltság (műveltség) mindenkorai szintjéből kiindulva, az egészséges magatartást előmozdító és biztosító ismeretek minél szélesebb körben történő terjesztése (oktatás, felvilágosítás, ismeretterjesztés). Az egészségnevelés e fő feladatai szor-

alkalmazhat, aki eléget tett a
 alatról és véleményezésről
 tségnek [4/1981. (III: 31.)
 en viselni köteles a mun-
 ve munkaruhát.
 kba a helyiségekbe, ahol az
 lehet kerülni, csak védőru-
 égett a dolgozó köteles sze-
 tian.
 olyan esetben, amikor a kéz
 kezét tisztára mosni és fer-
 teket végezni, amely az étel
 munkába lépése előtt köteles
 élelmezés-egészségügyi és

rosan kapcsolódnak az orvostudomány és az egészségügy alapkérdései-
hez, a tudományos egészségvédelemhez és az egészségügy fejlesztésének
feladataihoz.

Az egészségnevelés másik fő feladata: a lakosságot ránevelni arra, hogy a megszerzett ismeretek szerint éljen, az egészségvédő normákat, az egészségügyi intézkedéseket megtartsa. Mind a két feladat megjelölésből kitűnik, hogy azt az egészségügyi apparátus önmagában nem tudja megvalósítani, ahhoz az egyes emberek és a társadalom egészének közreműködése szükséges. A közreműködésre mozgósító, aktivizáló, koordináló - azaz szervező-mozgósító - tevékenység az egészségnevelés harmadik fő feladata.

Az egészségnevelés feladatai részben *általánosak*, részben *speciálisak*. Az egészségnevelés általános programjában mindazok az egészségi ismeretek, normák, magatartáselemek, szerepek, amelyek kortól, nemtől, lakhelytől, iskolázottságtól függetlenül, minden személyre érvényesek. A speciális feladatok között az egyes életkoroknak, foglalkozásoknak, biológiai állapotoknak (terhesség, betegség, öregség), veszélyhelyzetnek stb. megfelelő, adekvát teendőket szerepelnek.

3. Az egészségnevelés főbb területei

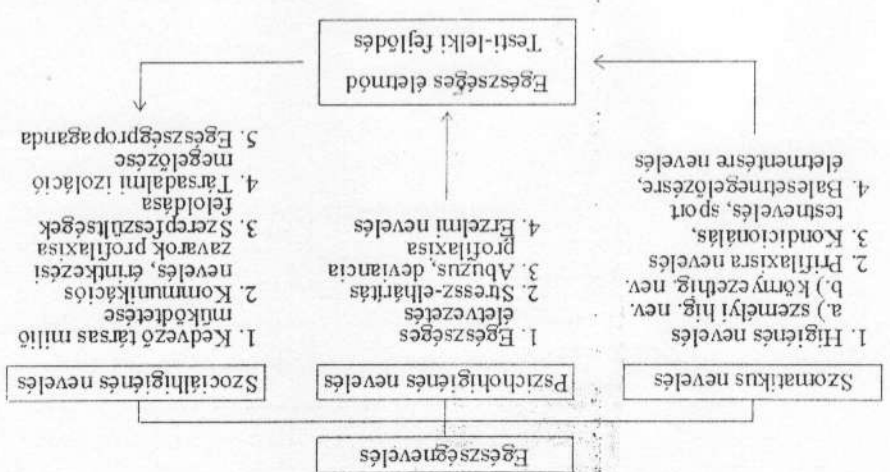
Az egészség a WHO (Egészségügyi Világszervezet) meghatározása szerint: „Az egyén testi, lelki és szociális jóléte.”

Az egészségnevelés a fő feladatait, tevékenységei területét illetően követi az egészségfoglalomban meghatározott területeket, így kiterjed:

- a testi (szomatikus) egészség védelmére,

az egészségügy alapkérdései
 az egészségügy fejlesztésének
 ra: a lakosságot ránevelni ar-
 tarta. Mind a két feladat-
 ügyi apparátus önmagában
 emberek és a társadalom egy-
 működésképpen mozgósító, aktívi-
 tevékenység az egészségne-
 ven *álladnosok*, részben spe-
 cializáltan mind az egészsé-
 szerepelnek, amelyek kortól,
 enül, minden személyre érve-
 yes életkoroknak, foglalkozá-
 betegség, öregesség), vesztély-
 ok szerepelnek.
 nak eredményessége szem-
 ember „eszmenyképnek” és
 tól való távoltsága. A kérdés
 szűkebb fogalomban megfogalmazott
 egyensúlyi megteremtenti.

Az egészségnevelés e területei, feladatai, tevékenységei egymás-
 sal és az egészségvédelem tárgyi, jogi alapfeltételeivel, dialektikus köl-
 csönhatásban állnak. Bármely nevelési terület elhanyagolása, bármely fő
 feladat megoldatlansága kihat a másik területre is, és mindenképpen
 érinti a szomatopszichoszociális egészség egyensúlyát.
 Az egészségnevelésnek e fő területei nemcsak egymással vannak
 szoros kölcsönhatásban, de kihatnak a nevelés egyéb területeire, továbbá
 feladataira.
 Az egészségnevelés szoros kölcsönhatásban áll az értelmi képes-
 ségek fejlődésével; az erkölcsi neveléssel, az akarat, a kitartás, az önura-
 lom fejlesztésével, a humanista magatartással; a technikai neveléssel (a
 munkafolyamatok egészséges végzésével). De közismert, hogy egészségi
 állapotunk mennyire befolyásolja érzelmi-hangulati életünket, embertar-
 sainkhoz való kapcsolatunkat, a közösség életében való kiegyensúlyozott
 részvételünket.
 Ha áttekinjük a nevelés fő feladatait, aligha akad olyan terület,
 amely az egészséggel ne lenne kapcsolatban.
 Az egészségnevelés a pedagógiai munkának olyan részterülete, amely
 gyűjtő, rendszerbe foglalja az egészségvédelemre vonatkozó azon isme-
 ret-magatartási feladatokat, oktatási módszereket, amelyek biztosítják,
 hogy az egészségnevelés, egészségügyi ismeretterjesztés, egészségügyi
 szakoktatás feladatai a legeredményesebben legyenek megoldhatók.

Mindezek alapján kimondható, hogy az egészség fenntartása, megőrzése, visszaszerzése a nevelési folyamattal minden fázisában – a rendszer zavartalan működése szempontjából – alapvető követelmény. Az egészségvédelem a nevelés folyamatában immanens jellegű, azaz a ne-

velés. A nevelési folyamatban tehát önstabilizáló, önorganizáló, önműködő rendszerek működnek, amely egészséges szervezeti és személyiséget lé-

5. Az egészségvédelem immanens jellege

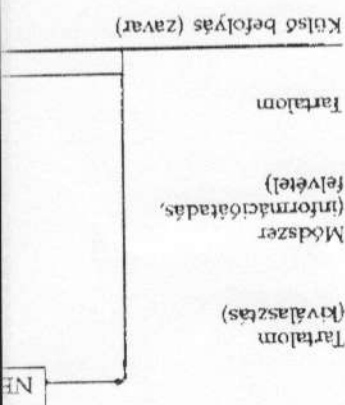
A nevelés folyamatában az egészség védelme, fejlesztése, visszaszerzése mindig jelenlévő cél és feladat egyeztetve, olyan alapelv, amelynek a nevelés minden fázisában érvényesülnie kell.

4. Az egészségnevelés a nevelési folyamatban

velés hatékonysága szempontjából

heletlen feltétel.

A nevelés

A nevelési gyakorlat

nemü nevelő-oktató-képző

gyermek (ifjú, felnőtt) egész

tartalmi, kiegyensúlyozni, me

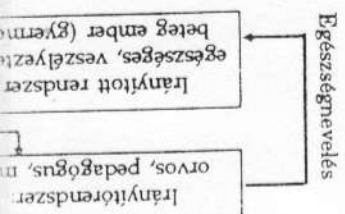
valamennyi nevelési fő felad

leinek (tantervi, funkció

amelyeknek egészségnevelés

reggeli gyűlékező, az udvar

szülőikkel

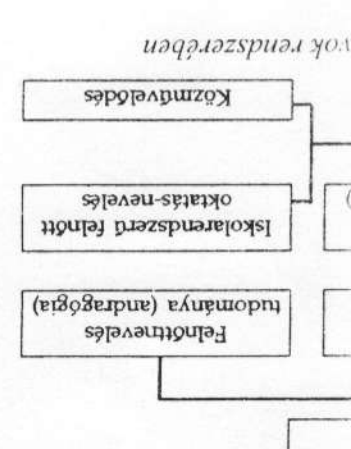

Az egészségnevelés

találkozási, a nevelési értéke

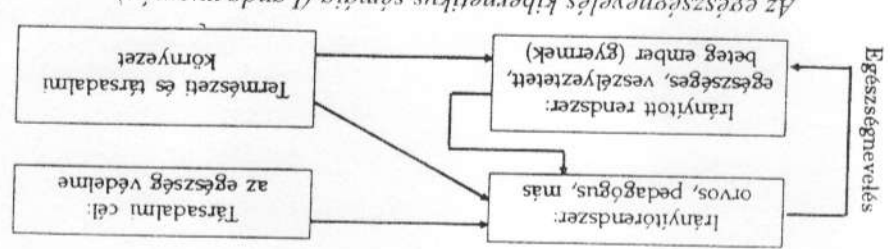
tevékenység, akció, játék

... az egészség fenntartása.
 - alapvető követelmény. Az
 - minden fázisban - a
 vezetési és személyiséget te-
 önorganizáló, öntápláló
 (multistabil rendszerek).
 - reguláló rendszer a szemé-
 - alrendszer (pl. az ideg-
 nyilag stabil (önstabilizáló).
 (mozgásban, változásban
 nyitott rendszer). E két al-
 - különíthetünk el: a neve-
 - kibernetikai jelrendszer-
 kell.
 - erre, olyan alapelv, amely-
 - edelmé, fejlesztése, vissza-

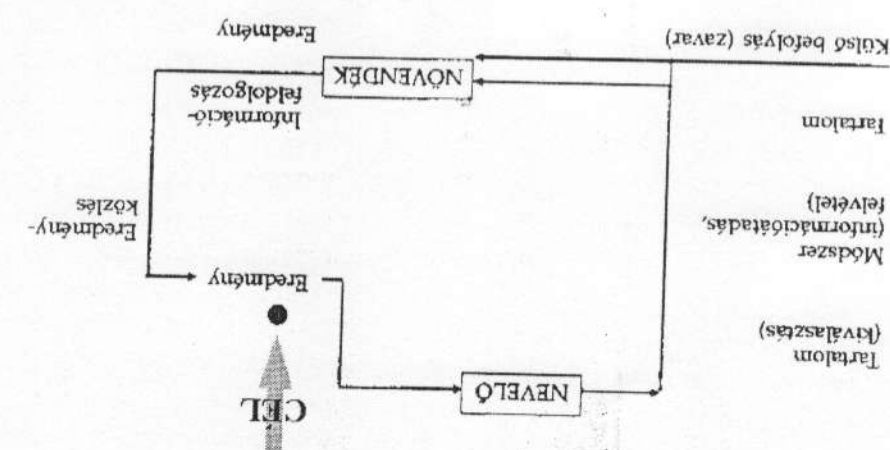
találkozás, a nevelési értékeket vagy bármely más - „semlegesnek” vélt
 -tevékenység, akció, játék munka).

Az egészségnevelés kibernetikus sémája (Landa nyomán)

A nevelési gyakorlat szempontjából ez azt jelenti, hogy minden-
 gyermek (ifjú, felnőtt) egészségére, törekedni kell azt megőrizni, fenn-
 tartani, kiegyensúlyozni, megerősíteni. Az egészségnevelés integrálódik
 valamennyi nevelési fő feladattal, integráns része minden oktatási terü-
 letnek (tantárgynak), funkcionális egységet képez minden nevelő-oktató-
 képző tevékenységgel. Eszerint nincs olyan perce az óvodai életnek,
 amelyiknek egészségnevelési feladata ne lenne (nem mulhat el e nélkül a
 reggeli gyülekező, az udvari játék, a kirándulás, a kötelező foglalkozás, a
 szülőikkel

A nevelési folyamattal belső rendszere

velés hatékonysága szempontjából állandóan jelenlevő, belső nélkülöz-
 hetetlen feltétel.

1. A család
2. A bölcsőde
3. Az átmenet pedagógiai kérdései
4. Az iskola

A gyermek személyiségének fejlődése egy folyamat eredménye. Ennek a folyamatnak egy része, állomása az óvoda, ezért lényeges kérdés, hogy az óvónő hogyan látja ezt a fejlődési folyamatot. Ebben fontos szerepet tölt be az óvodát megelőző időszak, a család, a bölcsőde és azok hatása, illetve az azt követő időszak, az iskola.

Az óvodai nevelés a családi nevelésre épül. A kettő összhangja nagyon fontos feltétele a gyermek harmonikus fejlődésének. A bölcsődével kialakított kapcsolat a gyermek életmódjának, folyamatosságának érdekében szükséges.

Az iskolára előkészítés az óvodai nevelés kiemelkedő feladata. A kapcsolatok kialakításában az óvoda a kezdeményező szerep.

I. Acsalád

A család fogalmával, feladataival, nevelési stílusával egy későbbi fejezetben részletesebben foglalkozunk. Ott tárgyaljuk az óvoda és a család közötti kapcsolatteremtési lehetőségeket, az együttműködés, az együttlét kerekeit, tartalmi kérdéseit.

Most az ONP alapján vázlatosan tekintjük át a kérdéskört. Az együttműködés *alapelei*:

- a gyermeknevelés a család és az óvoda közös feladata, hatáskukat együttesen, egymást erősítve fejtik ki
- az együttműködés alapja egyenrangú nevelőtársi viszony
- az óvónő legyen támasza a szülőnek a nevelésben
- a kölcsönös kapcsolat tartalma a szülő és az óvónő közötti rendszeres információcsere, kérdés, továbbítás, egymás tisztelgésben tartása

- az óvoda minden dolgozója előítélet-mentesen közleljen minden családdal (a korábbi testvér alapján ne ítéljük meg a családból jövő másikat)
- az együttnevelés során az óvónő a családdal szemben alkalmazza az „egyéni bánásmód” elvét, ügyeljen az egyes család sajátosságaira.

2. A bölcsőde

Az óvodába lépés a bölcsődés gyermek esetén új fordulópontot jelent – új személyek, új környezet, esetleg eltérő szokások, nagyobb alkalmazkodást. Ugyancsak segíti ezt, ha mindkét intézmény tevékenysége gyermekközpontú szemléleten alapszik: folyamatos, összehangolt nevelési gyakorlati valósul meg.

A kapcsolattartás alapján a kölcsönös nyitottság és a folyamatos érvegyezés.

Az átmenet fokozatosságának, megkönnyítésének megvalósítását mindkét intézmény, az óvónők és a gondozók közösen felelősek.

3. Az átmenet pedagógiai kérdései

Az óvodában történő átmenetnek két típusa van. Bölcsődéből érkezők számára és a bölcsődéből érkezők számára. A bölcsődéből érkezők számára a bölcsődés gyermek, aki bölcsődés nevelésben, a családból érkezők számára a bölcsődés gyermek, aki bölcsődés nevelésben. A bölcsődés gyermek, aki bölcsődés nevelésben, a családból érkezők számára a bölcsődés gyermek, aki bölcsődés nevelésben. A bölcsődés gyermek, aki bölcsődés nevelésben, a családból érkezők számára a bölcsődés gyermek, aki bölcsődés nevelésben.

okozza a legtöbb nehézséget.

A bölcsődéből az óvodai kiscsoportba való átmenet idején a gyermekek az új körülményekhez hamar alkalmazkodnak, hiszen a szülőtől való elválás bölcsődés korukban is mindennapos esemény volt. A rövid ideig tartó, szörnyös nehézségeket a nem megszokott helyiségek, illetve a nevelő ismeretlensége okozza.

A családból bekerülő gyerekek magatartását befolyásolni tudja a kedves fogadtatás, a barátságos környezet, a gyermekértéktudás, de az elválás nehézségeit nem tudja teljesen kiküszöbölni.

A *beszoktatás* sikerének kulcskérdése az óvónővel való kapcsolat alakulása, tartalmi kötődése. Fontos és elfogadott dolog a fokozatos, a rugalmas, anyás beszoktatás.

Ugyanabból a bölcsődéből érkezők előbb egymással vesznek fel a kapcsolatot. Régi életük fix pontjaihoz ösztönösen ragaszkodnak. Ezeket a bölcsődéből ismert társaik adják. Ők lassabban vesznek fel a kapcsolatokat a többi gyerekekkel, illetve az óvónővel.

A családból és a különböző bölcsődéből érkező gyerekek előbb kapcsolódnak az óvónőhöz, mert a szülőtől való elválás nehéz perciben az óvónő vagy a dajka az egyetlen „felmentő” körülöttük. Beszoktatásnál lehetőleg mindkét óvónőnek jelen kell lennie.

Az *óvónő-gyermek és dajka gyermek kapcsolata* kialakulásának alapja az óvónő és a dajka magatartása. A körülmények adottak: több-kevesebb ellenállással, de mindenképpen nyugtalanító lelki reakcióval új környezetbe érkező gyerekek és az őt jó szóval, megerősítéssel, meleg szívekkel fogadó óvónő és dajka. Tud-e ennek a gyermeknek az óvónő olyan juttatást adni, mutatni, tud-e hozzá olyan kedves hangon beszélni, olyan szeretettel nyúlni, ami felelteti a távozó szülőt az addig megszokott környezethez? Fel tudja-e kelteni a gyermek érdeklődését valami iránt, ami el-foglalja, tud-e neki megfelelő játszótársat választani? Ezek azok a feladatok, amelyek az óvónő felkészültségének egyik legnehezebb próbák-vel. A feladat megoldásában nagyon fontos segítő személy a dajka.

A közös játékba a bölcsődés gyerekek előbb bevonhatók. A beszoktatás idején megfigyelhető, hogy a családból bekerült gyerekek, akiknek eddig csak saját játékaik voltak, kizsármagának egy-egy játéket, ahhoz ragaszkodnak, nem adják senkinek, esetleg el is veszi a másiktól, egyedül játszik.

... és az átmenet idején is ez a szülőtől való elválás. Ez az átmenet, aki bölcsődei neve-... először szakadnak el édes-... nagy gondal kell fogad-... is jelentkezhetnek. ... az óvodai év kezdetén lépnek ... is. Módosítja az átmenet ... alábból többnyire szintén 3-4 ... *Bölcsődéből ér-... típusa van.*

...közösen felelősek. ... megkönnyítésének megvalósítá- ... alapján a kölcsönös nyi- ... alapszik: folyamatos, össze- ... ha mindkét intézmény te- ... megteremtése megkönnyíti az ... fokozottabb pszichés megter- ... g eltérő szokások, nagyobb al- ... ermek esetén új fordulópontot

... egyes család sajátosságaira. ... család szemben alkalmazza az ... ne féljük meg a családból jó- ... mentesen közleljen minden

Az óvodás gyermek kapcsolatai

1. Az anya-gyermek kapcsolat
2. Társas kapcsolatok az óvodában, a barátságok
3. Közösségi nevelés és egyéni bánásmód elve az óvodában

1. Az anya gyermek kapcsolatai jelentősége

Az újszülött számára a környezet legfontosabb tényezője az *anya*. Fejlődését, magatartásának kialakulását alapvetően befolyásolja az anyával való kapcsolata. Az anya közvetlen közelsége, testi melege, légzésének, szívükdésének állandó érzékelése a méhen belüli állapotot idézi. Ezek mindegy „emlékeztetik” az újszülöttet a teljes biztonságot nyújtó méhen belüli életre, így fontos hatással vannak érzelmi életének kialakulására.

Harlow, amerikai pszichológus állatlélektani kísérletekkel is bizonyította az anya és az utód közötti testi kapcsolatot (szimbiozis) jelentőségét. Kísérletei során az újszülött majomkölyköket elválasztotta anyjuktól és „müanyán” nevelte. Kétféle müanya volt: az egyik fémváz, amelyből tejet lehetett szopni, a másik egy majomhoz hasonló „szőranya”, amelyen a majomkölyök megkapaszkodhatott. A kísérletnél azt tapasztalták, hogy a szőranyan töltötték több időt a kismajmok, amely az anyai testi biztonságára és melege adó közelségére irányult. Az így nevelkedett kismajmok rosszul fejlődtek, kevésbé barátkoztak, játszottak egymással. Felöve, amikor anyák lettek – utódjukat is elpusztították.

A kiegyensúlyozott anya-gyermek kapcsolat tehát érzelmi-köti-dési biztonságot ad, s feltétele a későbbi emberi kapcsolatok kialakításának.

2. Társas kapcsolatok és barátságok

A családból és bölcsődéből óvodába kerülő gyermek más-más szinten ugyan, de már rendelkezik bizonyos szociabilitással (társ iránti igényel). Amíg eddig elsősorban a felnőttek társaságát, a velük való kontaktust igényelte, a három éves gyermek már fokozatosan vágyik hasonló korú társai közé. Ő maga is aktív a kapcsolatfelvételen. Együtt levekenykedésről viszont még nem beszélhetünk. Játékba még nem a

társal való közös tevékenység örömeért kezd, hanem a tárgy, eszköz vonzza csupán.

A társas kapcsolatok alapja

A gyermek utánzást látva óvodáskorban igen nagy. Már nem a felnőtt cselekvése az egyetlen viselkedési minta, hanem a gyermek társaké is. Az utánzás lehet kölcsönös vagy egyirányú. Ez utóbbit modellkövetésnek nevezzük.

- *Kölcsönös utánzás* azonos korú és fejlettségű gyermekek között jön létre. Az egyik tesz valamit, a másik ugyanazt csinálja. Az utánzás kölcsönös. Megnyilvánulásaikban egymást tükrözik.

- *Modellkövetés* az utánzás egyirányúvá válik. Akkor találkoznak a formával, amikor az egyik gyermek jóval tapasztaltabb, mint a másik. Így az idősebb, tapasztaltabb gyermek viselkedése lesz a minta.

A „barátságkísértés”

Már a kiscsoportos gyerekek között is megfigyelhetők rokon-
szenvi megnyilvánulások, barátkozások.

- *A kezdeti barátkozások* jellemzi:

A pártkapcsolat - két gyermek együtt sétálgatása, beszélgetése, együtt-
tes játéka.

Barátkozásaikban nem kitaróak, egyik percben az egyik, a másik percben a másik kiscsoportos barátja. A barátkozást erősítő befolyásolják a gyermek pillanatnyi érzelmei, az adott helyzet, pl. azt ne-
vezi barátjának akivel éppen együtt játszik.

A barátkozás motívuma elsősorban külsődleges, rendszerint le-
nyegesen jegy, mint pl. azért a barátom, mert virágos a szoknyája.

- *A nagy csoportos gyermeknél* a fejlődési mutatója, hogy a kapcsolatok tartósabbakká válnak, és kölcsönösök, valamint a külső jegyek után megjelennek a jellem fontosabb tulajdonságai. (Pl. „azért ő a barátom, mert mindenkinek szokatlan segítőt.”)

3. Közösségi nevelés és együtt bandamód elve az óvodában

A közösségi nevelés az óvodai nevelési program *kerete*. Serkeníti a szocializációt, az egyén személyiségének, egyéniségének fejlődését. A

d. hanem a tárgy, eszköz

an igen nagy. Már nem a
a, hanem a gyermekátarsaké
Ez utóbbit *modellkövetés-*

teltségű gyermekek között
isik ugyanazt csinálja. Az
n egymást tükrözik.

a válik. Akkor találkoznak
íval tapasztaltabb, mint a
vérmek viselkedése lesz a

is megfigyelhetők rokoni-

atása, beszélgetése, együtt-

ereben az egyik, a másik
aratválasztást erősen befo-
az adott helyzet, pl. azt ne-

alsódleges, rendszerint le-
mert vitákos a szoknyája".
mutálja, hogy a kapcsolatok
látni a külső jegyek után
gat. (Pl. "azért ő a barátom,

az óvodában

si program *kerete*. Serkenti
gyéniségének fejlődését. A

szociális tanulás első, alapvető kerete a család. "Óvodás korban ez a ha-
sikerét vagy kudarcát, jutalmazását vagy büntetését – megfigyelve tanul,
és utánzás. Illetve mintát és modellkövetés útján sajátít el magatartásmo-
dokat, tevékenységi formákat, meghatározott értékeket." (ONP 28. o.)
Ahhoz, hogy a gyermek az új óvodai környezetbe zökkenőmen-
tesen beilleszkedjen, alapvető az *érzelmi biztonság* és a *tevékeny-
ségzsíkságok kiélegetése*.

A nevelés folyamatában az *egyén és a közösség, csoport nevelése
szervezős összekapcsolódik*. Óvodában a közösség megszervezése és
fejlesztése elsősorban a gyerekek közös, tudatos tevékenységének szer-
vezését jelenti. Ez a tevékenységforma erősíti a közösséghez való tarto-
zás érzését. A tevékenységek fontos kritériumai, hogy segítsék a megfe-
lelő személyiségvonások kialakulását és vegyék figyelembe az életkori és
egyéni sajátosságokat. A csoport hatása annál jelentősebb, minél több,
szívesebb és gazdagabb lehetőséget, tevékenységet biztosít a gyermekek-
nek. Ebben a tevékenységi körben megtanulnak egymáshoz alkalmaz-
kodni, és már önmaguk is hozzájárulnak a *közösségi szokások* kialakítá-
sához. A *vegyes életkori csoport* általában gazdagabb teret ad a szociális
tanuláshoz.

A közösségi élet kerete: *a napirend*. A napirend a gyermek fej-
lődéséhez szükséges biológiai és pszichológiai feltételek megterem-
téséhez járul hozzá. Ebben a keretben a legtöbb és legtöbb időt leköti te-
vékenység a játék.

A napirend, az óvodai élet lényeges jellemzője *a folyamatosság
és a rugalmasság*. A folyamatosság feltételei elsősorban a nyugodt étke-
zés körülményeit, a higiénias feltételeket, a tevékenységek gyakoriságát, a
szoktatást, az óvónő és a dajka segítő magatartását, folyamatos jelenlétét
(mosdó, csoportszoba) kell érteni.

A rugalmasság biztosítja a nem tervezett események zökkenő-
mentes beillesztését a nevelés folyamatába és az egyéni, illetve a csoport
sajátosságainak maximális figyelembevételét.

A derűs légkör, a barátságos környezet, az otthonos körülmények
fokozzák a gyermek óvodai biztonságérzetét.

Az óvodai közösségi élet *teremtője* az óvónő. Aki a dajkával
együtt maga is tagja a közösségnek, az óvodai csoportnak. Szemé-
lyiségük, viselkedésük, magatartásuk *modell* a gyermekek számára.

Mivel a csoportban nincs két gyermek, akinek fejlődési tempója élet- és nevelési körülményei, családi hatáskörrel megegyeznének, így az egyéni eltérések miatt ők más és más bánásmódot, tördelést igényelnek.

A távlatokat mindig a gyermekek életkorához kell igazítani. A gyermekek élet eseményeivel kapcsolatos ünnepek tartása meg- erősíti a hagyományok rendszerét. Ezek az alkalmak a közös élmény ré- vén a csoport életének jelentős eseményei, és erősítik a csoporthoz, an- nak tagjaihoz való tartozás érzését.

Az óvodai csoport élet- és nevelési körülményei, családi hatáskörrel megegyeznének, így az egyéni eltérések miatt ők más és más bánásmódot, tördelést igényelnek.

Az óvodai csoport élet- és nevelési körülményei, családi hatáskörrel megegyeznének, így az egyéni eltérések miatt ők más és más bánásmódot, tördelést igényelnek.

Már szó volt róla, hogy a fokozatos, folyamatos és anyas oktatás lesz az alapja az eredményes nevelő-fejlesztő munkának.

Az óvodai csoport élet- és nevelési körülményei, családi hatáskörrel megegyeznének, így az egyéni eltérések miatt ők más és más bánásmódot, tördelést igényelnek.

Az óvodai csoport élet- és nevelési körülményei, családi hatáskörrel megegyeznének, így az egyéni eltérések miatt ők más és más bánásmódot, tördelést igényelnek.

Az óvodai csoport élet- és nevelési körülményei, családi hatáskörrel megegyeznének, így az egyéni eltérések miatt ők más és más bánásmódot, tördelést igényelnek.

Az óvodai csoport élet- és nevelési körülményei, családi hatáskörrel megegyeznének, így az egyéni eltérések miatt ők más és más bánásmódot, tördelést igényelnek.

Az óvodai csoport élet- és nevelési körülményei, családi hatáskörrel megegyeznének, így az egyéni eltérések miatt ők más és más bánásmódot, tördelést igényelnek.

Az óvodai csoport élet- és nevelési körülményei, családi hatáskörrel megegyeznének, így az egyéni eltérések miatt ők más és más bánásmódot, tördelést igényelnek.

Az óvodai csoport élet- és nevelési körülményei, családi hatáskörrel megegyeznének, így az egyéni eltérések miatt ők más és más bánásmódot, tördelést igényelnek.

Az egyéni bandásmódot az óvodai élet minden területére vonatkozóan érvényesíteni kell az övönök és a dajkának egyaránt. E bandásmód megvalósításának alapja a gyermek alapos ismerete.

A gyermekek reális értékelése hozzásegíti őt ahhoz, hogy önmagáról helyes kép alakuljon ki. A pozitív értékelés megerősíti a helyes magatartást, és ezáltal elősegíti a kívánt magatartásforma belsővé válását, személyiségjeggyé alakulását. A negatív tartalmú értékelés nem csak a helytelen magatartás elmarasztalására, illetve visszatartására utaljon, hanem adjon eligazítást a kívánt magatartás irányáról, tartalmáról is. Nagyon fontos, hogy az értékelés a gyermek saját lehetőségeihez, fejlődéséhez képest viszonyítson.

Összességében megállapíthatjuk, hogy az óvodai közösségi nevelés végső célja az, hogy a csoport, közösség mint tevékenységi keret segítse a gyermek fejlődését, képességeinek, készségeinek kibontását úgy, hogy azok a gyermek egyéni lehetőségeinek maximumára jussanak el. Ebben a folyamatban központi helyen az egyén van, és ezért az egyéni bandásmód elve a fejlesztés legfontosabb módszere.

szési kerete az óvodai csoport. különböző, sokrétű tevékeny-
tív tapasztalatok hozzájárulnak
alakuljon ki.

ermeknek be kell tölteni vala-
egy bizonyos „hely” a csoport-
„én és a másik” tudatának ki-
zeni kell, de nem szabad eről-
alakulását. Erősítse az alakuló
a az övönő a gyermekek túró-
tél. A gyerekek ismerjék meg
enyiségével megfelelő élmény
vezélgetések (övönő-gyermekek,
lásához.

és, folyamatos és anyas oktatás
ztó munkának.

kek tevékenységének rendsze-
rtétel, illetve gyermeki maga-
ított távlat az óvodás gyermek
je. A távlatok kitűzésénél na-
t sajátosság figyelembevétele.
nekek személyiségének, gon-
avolabb időpontokra tervezett
leikorához kell igazítani.

csolatos ünnepek tartása meg-
alkalmak a közös élmény ré-
és erősítik a csoporthoz, an-
nek, akinek fejlődési tempója
tásai megegyeznének, így az
módot, törődést igényelnek.

Az óvodai nevelés célja, feladata, rendszere és általános elvei

1. A nevelés fogalma, célja, feladata, tartalmi jegyei
2. Az óvodai nevelés célja
3. Az óvodai nevelés feladatai
4. Az óvodai nevelés rendszere
5. A pedagógiai tevékenység általános elvei

1. A nevelés fogalma, célja, feladata és tartalmi jegyei

Amikor nevelésről beszélünk, akkor elsősorban arra gondolunk, hogy a nevelés valamilyen cél elérésére irányuló tevékenység. Valamilyen irányban kívánjuk fejleszteni gyermekeinket, szeretnénk, ha valamivé és valamilyenné válnának, fejlődnének.

Az ember születése pillanatától kezdve fejlődik, formálódik. A fejlődés olyan időben lezajló biológiai folyamat, amelynek meghatározott iránya van, minőségileg különböző szakszokra oszlik és időbeli kezdete és befejezése van.

Az *egyedfejlődés* (ontogenetikus fejlődés) az a folyamat, amely során a biológiai egyed fejlődése a megtermékenyítéstől a halálig végbe megy. Ez a fejlődés a velünk született biológiai adottságok, lehetőségek alapján végbe megy akkor is, ha nem avatkozunk be ebbe a folyamatba. Ez azonban nem elegendő ahhoz, hogy az ember társadalmi lényé is váljon.

A *nevelés feladata* általában az, hogy ebbe a folyamatba beavatkozzon, olyan hatásokat érjen el, úgy szervezze meg a környezeti feltételeket, hogy az egyén fejlődése a kedvező irányba történjen. A primitív népeknél ez a szülők ösztönös gondoskodását jelentti gyermekeikről. A gyermeknek a felnőtt munkájába való bekapcsolásával, a példák utánzása által, a mindennapi élet tapasztalatainak segítségével, az együttéléssel szinte önkéntelenül megy végbe ez a folyamat.

Nevelésről attól az időktől beszélünk, amikor az ösztön és az utánpótlás már nem elegendő a személyiség fejlődéséhez. Tehát a nevelés valójában a fejlődésbe való beavatkozást jelenti.

A *nevelés bonyolult, összetett, fejlesztő folyamat*. Ennek a *fejlesztő hatásnak* lényeges jegye, hogy a fejlődés csak tudatosan megterve-

zett, megszervezett és irányított tevékenység révén mehet végbe. Ez a tevékenység tartós, rendszeres cselekvést jelent. Az óvodás gyermek legfőbb tevékenysége a játék. Az óvodában tehát az egyik legfontosabb fejlesztő hatás a játék. (Az egyes játéktípusok személyiségfejlesztő hatásáról, pedagógiai értékeiről a későbbiekben még részletesen szólnunk.)

A fejlesztő hatásnak két formáját különböztetjük el. Az egyik a tervezett (másképpen intézményes, tehát óvodai) fejlesztő hatás; melynek van meghatározott célja (a személyiség sokoldalú, harmonikus fejlesztése, az iskolára való felkészítés). Ennek eléréséhez tudatos eljárásmodokat alkalmaz (játék, munka és a különböző foglalkozások).

A másik a spontán (másképpen intézményen kívüli) hatás. Ennek sorába tartozik minden környezeti tényező (baráti kör, szomszédság, az utca, a televízió stb.), mellyel az egyén valamilyen kapcsolatba kerül. A spontán hatás mindig kihat a tervszerű, intézményes hatótenyezőkre, azok szerepét erősítheti vagy gyengítheti.

A nevelés lényeges tartalmi, fogalmi jegyei tehát a következők: fejlődés, fejlesztés, hatás, tervezés, irányítás, tevékenység, tevékenykedetés.

Bipolaris (kétirányú) folyamata, melynek jellemzője a nevelő és nevelt kölcsönös kapcsolata, hatása.

A nevelés és a nevelés során megvalósuló hatótenyezők nem csak egy adott szituációban vagy pillanatban fejtik ki hatásukat, hanem egy folyamatosan változó folyamatok. A folyamat eredményeképpen fokozatosan kiépül az egyén értékrendszere, önmagához, társaihoz, környezetéhez és végül a társadalomhoz való viszonyuló, viszonyító képessége. Végbemeleg egy tanulási folyamat, amelyben ismereteket, viselkedésmintákat, norma- és értékrendszereket adunk át. Az idősebb nemzedék átadja a felhalmozott tudást, tapasztalatait a jövő nemzedékének. Megjelennek az értékek átszarmaztatása.

A nevelés tehát képessé teszi az egyént arra, hogy bekapcsolódhasson a társadalom életébe úgy, hogy a maga életfeladatait megoldja, egyéni képességei kifejtődhessenek.

A nevelési cél, mint fogalom, tartalma szerint azt jelenti, hogy mit akarunk elérni, milyen értékekkel, képességekkel rendelkező embereket kívánjuk nevelni a gyermekeket.

fogalmazódhatnak meg

A nevelési

feltevések, az értékszerző
csak ki, másik viszony
szociális szempontokat
mely egy céljól meg
Látható, hogy

lúzie ki az ember száma

9. Wessely Odon a

szerint.

8. Földes Erő sz

7. A pragmatista ne

6. A humanista ne

5. A renaissance ne

4. A keresztény ne

3. A római nevelés

2. Az alibi nevelés

1. A spirális nevelés

1. A spirális nevelés

2. Az alibi nevelés

3. A római nevelés

4. A keresztény ne

5. A renaissance ne

6. A humanista ne

7. A pragmatista ne

8. Földes Erő sz

9. Wessely Odon a

szerint.

10. A nevelési

11. A nevelési

12. A nevelési

13. A nevelési

14. A nevelési

15. A nevelési

16. A nevelési

17. A nevelési

18. A nevelési

19. A nevelési

20. A nevelési

21. A nevelési

22. A nevelési

23. A nevelési

24. A nevelési

25. A nevelési

26. A nevelési

27. A nevelési

28. A nevelési

29. A nevelési

30. A nevelési

A cél a tevékenység várható eredményeinek előrehozott, előrevetített képzele.

A nevelési célban mindig megfogalmazódik egy értékrendszer, melyhez ember- és életeszemély kötődik. Ezeknek mobilizáló szerepe van mind az egyén, mind a társadalom fejlődése szempontjából, azonban ez az eszmény minél elvontabb, ideologikusabb, minél távolabbi célokat fogalmaz meg, annál kevésbé motivál, és annál inkább problémát kelthő.

A pedagógia története jól illusztrálja, hogy alakult át az egyes korszakokban a nevelés célja, eszményképe. A kitűzött nevelési cél tartalma mindig attól függ, mit tartunk értékesnek, mit tartunk a legfőbb értéknak.

Társadalmi korok, nemzetek és kurtatók felfogása szerint változik a nevelés célja. Tekintsük át – a teljesség igénye nélkül – néhány nevelési célkitűzést a nevelés történetéből.

1. A *spártai* nevelés célja az engedelmes, edzett katonára, mert az ember hivatása az állami fenntartása.
2. Az *athéni* nevelés célja a test és a szellem harmonikus képzése. A szép és a jó egyensítése a kalokagathia. Cél: az erkölcsösség.
3. A *római* nevelés ideálja a jogokkal rendelkező, azt szóval és teggverrel megvédő tudó állampolgár.
4. A *keresztény* nevelés célja tökéletes céltel való késülés a túlvilági boldogságra.
5. A *renaissance* nevelés eszményképe a klasszikus embereszemély, az életművész, a kultúra és művészet ismerője.

6. A *humanista* nevelés az okos, emberséges, humanus ember nevelését tűzte ki célul.
7. A *pragmatista* nevelés célja a gyakorlati élet számára hasznos ismeret szerzése.
8. *Findezy Erno* szerint a nevelés célja az erkölcsösség kialakítása egyetemes eszmék szerint.
9. *Weselyi Odón* a nevelés céljában mind magasabb szintű műveltség elismerését tűzte ki az ember számára. O már a célok rendszereiről beszél.

Látható, hogy a felsorolt célmeghatározások nagyon különbözőek. Van olyan, mely egy célról beszél, másról többet. Némelyik individuális alapon áll, mások pedig szociális szempontokat vagy eszményi célokat keresnek. Az egyik az erkölcsi célt tűzte csak ki, másik viszont kiterjeszti a célkitűzést az egész életre. Ahogy változnak a korok, a felfogások, az érték szempontok, úgy változnak a célok tartalmi elemei is.

A nevelési célban mindenkitől elvár személyiségjelzők fogalmazódnak meg. Ezek adják a nevelés általános programját. A neve-

et végbe. Ez a te-
vódás gyermek leg-
ik legfontosabb fej-
ségefejlesztő hatása-
sen szólnak.)
el. Az egyik a ter-
vítő hatás: melynek
monikus fejleszté-
atos eljárásmodokat
(kivüli) hatás: Ennek
or, szomszédság, az
apcsolatba kerül. A
ható tényezők, azok
ehat a következők:
evékenység, tevé-
mzője a nevelő és

Az óvoda folytatja a bölcsőde vagy a család nevelőmunkáját a maga eszközeivel: megszervezi a gyerekek környezetét, tevékenységét, társas kapcsolatait, ezzel előkészíti és magalapozza az iskolai nevelést. Az óvoda a magyar nevelési rendszer szerves része. *Célja:* a 3-6, illetve 7 éves gyerekek teljes személyiségeinek sokoldalú, harmonikus

2. Az óvodai nevelés célja

Az egyéni bánásmód minden gyermekre és minden helyzetre vonatkoztatva érvényesíteni kell. Ennek feltétele a gyermekek életkori és egyéni jellemzőinek ismerete. Az egyéni különbségek leginkább a társas érzelmi sajátosságokban tünnek ki. A gyerekek eltérnek egymástól az érzelmi képességek fejlődési tempójában és fejlettség szintjében is. Mindez figyelmet követel a dajkától is azokban a helyzetekben, amikor munkája, tevékenysége akár közvetlenül, akár közvetve is kapcsolódik a gyermekéhez.

A differenciált fejlesztés a személyiségfejlesztés "résztületein" való lemaradást pótolja. Ha pl. a nagycsoportos Pistike még mindig nem tudja bekötni a cipőfűzőjét, akkor türelmesen segít neki öltözködni a dajka is, hogy mielőbb legyen sikerélménye ezen a területen is.

Az egyéni bánásmód a személyiség fejlesztésének mint összetett folyamatnak a módszere. Más és más a gyermekek fejlődési tempója, különbözőnek egymástól teszt, idegrendszeri sajátosságaikban, tapasztalataikban, képességeikben, érdeklődésükben, aktivitásukban. Az egyéni bánásmód elvénnek megvalósítása azt jelenti, ha az óvodai nevelés céljában megfogalmazottakat, ill. az egyes óvodai csoportokban megfogalmazott célkitűzéseket "minden egyes gyermek számára közelíve, érthetővé, érzelmileg elfogadhatóvá, vonzóvá" (ONP. 61. o.) tudjuk tenni.

lési cél az egyéni nevelési programot, az egyéni adottságok, képességek fejlesztését is magába foglalja. Minden emberben csak a benne rejlő, rá jellemző adottságok, képességek vannak jelen. Az egyéni fejlesztésre nehéz általános, elméleti szabályokat fogalmazni. A megvalósítás, a megvalósíthatóság is sok tényező függvénye: az örökletes tényezők, az adott társadalmi lehetőségek, a környezeti feltételek, a nevelési hatások, az egyéni tevékenységek rendszere, az önnevelés.

fejlesztése, illetve
ban a gyermekek
éreznek magukat.
tevékenysége és
alapvetőbb viselkedés az iskolai al
(individuális) fej
kifejlesztésére.
Az óvodai
társaság megteremtése
détalanul megv

Ahhoz.

alábbi feladatok
ban a maga saját

a) A testi fejl

egészség
mekk

mozgásu
megfelel

nalata és
alapvető

azokat tu
b) Mentális

a környez
gések öv

észlelési
türelmi

ruha öss

egyszerű

ismereti

ritése va

önálló

fejlesztése, illetve a fejlődés tudatos elősegítése. Fontos, hogy az óvodában a gyermekek a 3-4 éves *barátságos környezetben* töltsék el és jól érezzék magukat. Tanuljanak meg játszani. A játékok a gyermek alapvető tevékenysége és erre megfelelő időt kell kialakítani. Sajátítsák el a leg-
alapvetőbb viselkedési és magatartási formákat. A fejlesztés szerves része az iskolai alkalmasság elérése. Nagy hangsúlyt helyez az egyéni (individuális) fejlesztésre, az egyéni képességek mind magasabb szintű kifejtésére.

Az óvodai nevelés alapvető kerete az *érzelmi (emocionális) biztonság megteremtése*, melyben az óvodai nevelés feladatai maradéktalanul megvalósulhatnak.

3. Az óvodai nevelés feladatai

Ahhoz, hogy az óvodai nevelés célkitűzései megvalósuljanak, az alábbi feladatokat kell megoldani a nevelőmunkában. Ebben a folyamatban a maga sajátos területein a dajkáknak is fontos szerep jut.

a) A testi fejlődés biztosítása

- egészségesek, edzettek, alkalmazkodóképsek legyenek a gyermekek
- mozgásuk legyen összerendezett
- megfelelő egészségügyi szokások alakuljanak ki (pl. WC használat és az azt követő kézmosás szokásának kialakítása)
- alapvető testi szükségleteiket ismerjék meg, illetve ismerjék fel és azokat tudják kielégíteni.

b) Mentális-érzelmi képességek fejlesztése

- a környező valóság tapasztalati úton való megismerése, összefüggések övönő irányításával történő észrevétele
- észlelési és finommotoros képességek fejlesztése (pl. öltözködéssel, türelemmel, kívánni a cipő befűzését, a ruha begombolását, a leltéruha összeállítását stb.)
- egyszerű gondolkodási műveletek alkalmazása
- ismeretek emlékeztetőben tartása (pl. napos munkánál az asztal terítése vagy öltözködéskor a bal jobb fogalmak gyakorlása stb.)
- önálló feladatmegoldó képesség kialakítása

gok, képességek

adottságok, ké-
talános, elméleti
atóság is sok té-
elmi lehetőségek,
kenységek rend-

ek mint összetett
lódási tempója,
ban, tapasztala-
aktivitásukban.
az óvodai ne-
ai csoportokban
számára közeli-
61. o.) tudjuk

inden helyzetre
nekek életkori és
ginkább a társas
k egymástól az
nyében is. Min-
n, amikor mun-
kapcsolódik a

"résztületein"
ég mindig nem
lódéskor a daj-

velőmunkáját a
tevékenységet,
olai nevelést.
e. Célja: a 3-6,
lu, harmonikus

5. A pedagogiai tevkenyseg alaltnos elve

Mivel az ovodas gyermek eletkori sajatossgaibol eredoen ki-
szolgaltatott, ezert az ovodai nevelsben a kovetkezo pedagogiai elveket
figyelembe kell venni:

- a kisgyermekek **emberi mltnosaganak, jogainak biztositasa, a gyermek tisztelete;**
- a család, a szulo és az ovoda, ovono, dajka kolcsonos bizal-
manak alapja **a pedagogiai etika**, illetve annak betartasa;
- **az ovono, dajka modellsserepe** meghatározó a gyermek számára
a szocialis tanulas során, de neveloi stilusa, beallitodasa, ma-
gataritasa a családi nevels számára is minta lehet;
- **az ovono, dajka magataritasa, melynek to jellemzoje a toleran-
cia**, a gyermekek egyeni kulonbssegeinek tiszteletben tartasa, a
szerepet és az oszinte erdeklodes, elfogadas.

Fontos, hogy az ovodaban a gyermek a 3-4 evet baratsagos
kornyezetben toltse el és jól érezzék magukat. Tanuljanak meg játszani.
A jatek a gyermek alapvető tevkenysege, és erre megfelelo idot kell
biztosítani. Sajatitask el a legalapvetobb viselkedesi és magataritási for-
mákat.

A csoportosítók a játékok és foglalkozások színterét, egyúttal az étkezés és az alvás helyét is. Ezért fontos, hogy elegendő hely és kellő felszerelés álljon rendelkezésre. A természetes megvilágítás érdekében az ablakok alsó harmadát ne fedje el függöny, ne árnyékoljanak az ablak-

definiálják a csoportosítók és nyugtalanítók hat a gyerekekre. higiénés szempontból szükséges, másrészt azért, mert a zsúfoltság ren- fogas, megfelelő nagyságú tárolóhely álljon rendelkezésre. Ez egyrészt nyelmes veendő, öltöztetését szolgálja. Minden gyermek számára külön Az öltözék kialakítása, berendezése és világítása a gyerekek ké-

2. Az óvoda helyiségei

kell távolítani. talokra is szükség van. A balesetet okozó eszközöket, berendezéseket el Az udvaron gondosan tartott homokozóra agyagozóaszt-

igényeinek és testnevelésének. célszerűek, esztétikusak legyenek, feleljenek meg a gyermekek életkori A mozgásfejlesztő eszközök, játékok, kerti szerzők, bútorok mosdó és a WC az udvartól is megközelíthető legyen.

Az udvaron feltétlenül legyen vízzel ellátott hely (ivókút vagy víz- csap) és ha lehetséges, zuhanyzóval ellátott fürdőmedence is. A ez utóbbit fedett terasz, ernyők is pótolhatják.

geket figyelembe véve. Legyen az udvarnak napos és árnyékos része is – burkolt és füvesített területre, virágos és veteményeskertre – a lehető- Az egészséges életmódra nevelés egyik színtere. Szükség van

1. Az óvoda udvara

tárgyi környezetet biztosítja. zás színvonalát, hatékonyságát. Az óvodai dolgozók feladata a megfelelő Az óvodai környezet felépítését jelentősen befolyásolják a gondo-

2. Az óvoda helyiségei

1. Az óvoda udvara

Az egészséges környezet biztosítása

nkál. Közelebb hozhat a kö-
en átélés, megismerés folytan
onddat el az emberi életől,
i, megértésében. Egy-egy re-
ak életében is fontos tényező,
nagy türelmet, toleranciát, a
elő empátias készséggel ren-
ka tud igazán bánni velük, aki
Másfelől nem elhanyagolható
g dajkák nem tudják elviselni
itt nagyon fontos a lelki egés-
nénses betegség esetén gyer-
nellt közösségben kell dol-
mindig tiszta legyen. Ha va-
hat.
sen belőle kilépni, elcsúszni,
zvételet elengedhetetlen.
özése fontos követelmény len-
ne húzódnak el eszelle egy csi-
issen mosott, kellemes illatú,
eg kellemetlen lehet az okozó
i valaki fogmosásra a kicsiket,
ra, mintegy példát mutatva a
gyon fontos, hogy gondot for-
sokszor rosszindulatúvá váló
érdez, lelki problémát okozva
tsu, hogy a gyermek ösztöne,
nem alkalmas arra, hogy kis-
n döntő jelentősége van a testi

ügéniaja

A mosdóban a szerezvények magassága és méretei szintén feljelenek meg a gyerekek méreteinek. Minden gyermeknek legyen jellel ellátott törülközője, fésűje, fogmosópohara, fogkefeje. Az eszközök tisztántartásáról rendszeresen gondoskodni kell.

Az egészséges és tiszta környezet fenntartásának legfontosabb feltétele a korszerű eszközökkel végzett rendszeres és alapos takarítás. Az óvoda helyiségét, udvarát és kertjét olyan állapotban kell tartani, hogy azt összes létesítményével együtt a gyerekek állandóan használhassák.

A növények és kisállatok gondozásához, ezek életfeltételeinek megteremtéséhez járulnak hozzá a gyerekek (ültetés, öntözés, etetés, itatás stb.), miközben átélnek és megfigyelik a közreműködésük nyomán létrejövő változásokat. Kisállattartás csak abban az esetben ajánlatos, ha az állatok jól elkülöníthetők – nem okoznak fertőzésveszélyt. Folyamatos gondozásuk a gyerekek segítségével a felnőttek feladata. Lényeges a rendszeres állatorvosi ellenőrzésük.

A teremben és kertben az évszakoknak megfelelően végezhető tevékenységek: csíráztatás, rügyeztetés, kert gondozása, fü gereblyézése, falevelek összegyűjtése, hőseprés, állatok gondozása stb. Az élőszarok a gyermek tevékenységének és megfigyelésének egyik területe. Ide kerüljenek a gyerekek által gyűjtött magvak, termések, rügyeztetett ágak stb. Ahol a körülmények lehetővé teszik, az élőszarokban legyen akvárium,

títhatók legyenek.

Foglalkozási eszközök és dísz tárgyak célszerűek, szépek és könnyen tisztíthatók legyenek, feljelenek meg a gyerekek testméreteinek. A játékok, A berendezési tárgyak könnyen tisztán tarthatók, könnyen mozgathatók legyenek, feljelenek meg a gyerekek testméreteinek. A játékok, fűtési mód mellett elengedhetetlen a párológatás.

Az átlagos hőmérséklet a gyermek testmagasságában 22-24°C körüli legyen. A napi ingadozás ne haladja meg a 2-3°C-ot. Valamennyi vegő közvetlenül ne érje.

dig nyitott ablaknál tanácsos végezni úgy, hogy a gyerekeket a hideg le- lözetés. A sok mozgással járó tevékenységeket a csoportszobában min- az étkezés után, lefekvés előtt alapos és az alvás alatti folyamatos szel- többször van szükség 5-10 percig tartó szellőztetésre. Különösen fontos bat redőnyök vagy világos színű, elhúzható függönyök védjék. Naponta dályozzák. Az erős nap sugárzás, túlzott felmelegedés ellen a csoportszo- parkányra helyezett magas cserpes növények; ezek a szellőzést is aka-

terrarium is halak, csigák, teknőst és piny tartható. A gyermek folya- gyelje a beköveitkeztet változásoka zettel való megismerkedés, a könny- melyiség formálásának fontos eszk-

terrarium is halak, csigák, teknősbékák részére. A madarak közül kanári és pinty tartható. A gyermek folyamatosan vegyen részt a munkában, figyelje a bekövetkezett változásokat (pl. magvak fejlődése stb.) A környezettel való megismerkedés, a könnyedén, örömmel végzett munka a személyiség formálásának fontos eszköze.

ezek a szellőzést is akadékos ellen a csoportos-önnyök védjék. Naponta tesre. Különösen fontos s alatti folyamatos szel- a csoportszobában min- a gyerekeket a hideg le- magasságában 22-24°C a 2-3°C-ot. Valamennyi arthatók, könnyen moz- stmétének. A játékok, szépek és könnyen tiszt- és méretei szintén fe- gyermeknek legyen jelle- eféje. Az eszközök tiszt- tartásának legfontosabb eres és alapos takarítás. potban kell tartani, hogy ndóan használhassák. z, ezek életfeltételeinek (ültes, öntözés, etetés, özműködésük nyomán az esetben ajánlatos, ha özésvezélt. Folyamatos k feladata. Lényeges a megfelelően végezhető dozása, fű gereblézése, ozása stb. Az elősarak a egyik területe. Ide kerül- ek, nyugvóhelyt ágak stb. okban legyen akvárium,

Az egészséges életmód szokásainak a kialakítása

1. Mosakodás, kézmosás, fürdetés, fogmosás, hajápolás, WC-használat

2. Az érzékszervek ápolása, védelme

3. Az öltözködés szokásainak kialakítása

1. Mosakodás, kézmosás, fürdetés, fogmosás, hajápolás, WC-használat

A testápolás a gyermekek egészségének védelmét, testi, ruhá-

zatuk gondozását, rendszerez, szükség szerinti tisztálkodásukat és tisztaságigényük kialakulását szolgálja.

A bőr ápolása elsősorban a gyermekek rendszeres és megfelelő

tisztálkodását jelenti. Az óvodában a gyerekek szappannal, meleg, folyó

vízben mossanak kezet WC-használat után, étkezés előtt, és minden

olyan esetben, amikor szükség van. Néha egy-egy gyermek teljes mosdása-

ra is szükség lehet. Helyes, ha az udvari játék, homokozás után kezet és

lábát is mossanak a gyerekek. Erre a célra külön törülközőt használnak.

Nyáron egészséges az ébred előtti zuhanyozás.

A gyermekek haját az óvodában szükség szerint naponta többször

is fésűljék, keféljék át. A gyermek haja ne lógjon a szemébe.

A gyermekek körmei legyenek ápoltak. Rendszeresen tisztítsák

körömkefével – ezzel egyes belférgek terjedése is megelőzhető.

A fogmosás korábban szokássá vált, ha a gyermekek az óvo-

dában is gyakorolhatják. Kezdeiben ebed után öblítsék ki a szájukat, ké-

sőbb fogkefével is mossák meg a fogukat. A gyerekek fogainak romlását el-

sősorban az édesességek túlzott fogyasztása, az intenzív rágas hiánya és a

fogápolás mellőzése okozza. Erre fel kell hívni a szülők figyelmét is. A

rágógumi használata óvodás korban nem kívánatos.

Az óvodában kialakult szokásrend tegye lehetővé, hogy a gyer-

mek akkor mehessen ki a WC-re, amikor akar, és szükségleteit társaitól

elválasztva, nyugodt körülmények között véghezvise el. Kerüljük el a

gyermkek csoportos kivételét. A gyermekek ne töltsenek feleslegesen

sok időt a WC-ben, helytelen, ha a nyitott ajtón keresztül egymást figye-

lik. Szokják meg, hogy ez intim helyzet. Segítsük a WC-papír helyes

használatának megtanulásában. Az egészséges életmódra nevelés egyik

feladata a gyermekek rendszeres széklet- és vizeletürítésre szoktatása.

2. Az érzékszervek ápolása, védelme

A személyi tisztasághoz ta-

isztán tartása is.

Az arc lemosásakor tanítsu-

titás meg veszély nélkül a szemé

ortát. Az orr és a száj ápolásának

dődik, amikor a gondos anya meg-

ladzó száját: a gyermek ezzel meg-

nek érzi, ha piszkos, elhanyagolt.

pedig megtanulja, hogy saját mag-

ortfűvés és zsebkendőhasználat ki-

portszobában tegyen a gyer-

papírzsebkendő, és a gyermekek

tartóba dobhassák.

Ügyeljünk arra, hogy a gy-

pillák tövébe, a kötőhártyára ju-

okozhat. Az erős dörzsölés önmag-

bármilyen szennyeződést, esetleg

tiszta kézzel vagy zsebkendővel ny-

3. Az öltözködés szokásainak kiala-

Az öltözködés védekezés a

fejlesztheti a gyermek izlését, önál-

A gyermek öltözéke célsze-

összhangban legyen. Megfelelő ru-

zad meg, szabadon mozog, a ruha

A gyerekek naponta váltásnak fehé-

szekrényben tartalék felhőnemű, na-

öltözködés. A ruha súlya, hossza

mozgásukat. Ne legyen túl öltözke-

ban egyaránt egészségi állapotukh-

gyermek nyáron csak kismadrág

udvaron. Ahol a gyermekek cipőt

2. Az érzékszervek ápolása, védelme

A személyi tisztasághoz tartozik az érzékszervek (szem, orr, fül) tisztán tartása is.

Az arc lemosásakor tanítsuk meg a gyermeket arra, hogyan tisz-
títsa meg veszőly nélkül a szeme sarkát és fülét, hogyan tartsa tisztán az
orrát. Az orr és a száj ápolásának megtanulása már csecsemőkorban kez-
dődik, amikor a gondos anya megtörli a gyermek nedvező orrát és a nyá-
ladzó száját: a gyermek ezzel megszokja a tisztaságot, és kényelmetlen-
nek érzi, ha piszkos, elhanyagolt. Később már szóvá teszi, egy idő után
pedig megtanulja, hogy saját maga tartsa tisztán orrát, száját. A helyes
orrfuvas és zsebkeendőhasználat kialakítását a dajka is segítsé elő. A cso-
portszobában legyen a gyermekek számára elérhető helyen
papírszorbkeendő, és a gyermekek egyszerű használat után fedett szemét-
tartóba dobhassák.

Ügyeljünk arra, hogy a gyermek ne nyúljon a szeméhez. A szem-
pillák tövébe, a kötőhártyára jutó szennyeződés könnyen gyulladást
okozhat. Az erős dörszülés önmagában is veszélyes. Ha szükséges – pl.
bármilyen szennyeződést, esetleg idegen testet kell eltávolítani –, csak
tisztla kézzel vagy zsebkeendővel nyúljunk a gyermek szeméhez.

3. Az öltözködés szokásainak kialakítása

Az öltözködés védekezés az időjárás változásai ellen, de egyúttal
fejlesztheti a gyermek izlését, önállóságát is.

A gyermek öltözéke célszerű, önállóságukkal és az övodai élettel
összhangban legyen. Megfelelő ruházatban a gyermek nem fázik, nem iz-
zad meg, szabadon mozog, a ruha nem gátolja vérkeringését.

A gyerekek naponta váltásnak fehéreműt és harisnyát. Legyen az övodai
szekrényben tartalek fehéremű, nadrag, pulóver, sapka.

A hőmértékleltváltozások ellensúlyozására ajánlatos többrétegű
öltözködés. A ruha súlya, hossza ne terhelje a gyermeket, ne nehezítse
mozgásukat. Ne legyen túl öltözködve, ruházatuk szobában és a szabad-
ban egyaránt egészségi állapotukhoz, edzettségükhöz igazodjék. Jó, ha a
gyermekek nyáron csak kismadrágban, napozóban, mezitláb játszanak a
udvaron. Ahol a gyermekek cipőt váltának, ott a szobában se viseljenek

A csontok és az izomzat együttesen teszik lehetővé a mozgást, az erőkifejtést. Az izmok szintén lassan fejlődnek. Az óvodáskor első felében még kevés az izmokban az összehúzó elem. Ezért a gyermek nem ké-

terhelni sem nehéz súly cipeltetésével, sem a finom mozgásokkal (pl. írással). A kéz- és lábfej csontosodása bonyolult folyamat, mert a kezét és lábát, alkoto sok apró csont lassan, egyenlőtlenül csontosodik. Különösen a lábtő- és lábközépcsontok csontosodása halad nehezen, ezért a gyereket a hosszú, monoton, egyhangú mozgást kívánó séták erősen károsítják. A gyermek keze ugyanilyen okból szintén könnyen fárad, nem szabad tehát

kimozdulhatnak a helyükből. A leányoknál a szabályosan fejlett medence téglá-, kő-, beton- vagy más kemény talajra, mert így a medencecsontok lödhetnek. Ügyelni kell arra, hogy a gyerekek ne ugráljanak le magasról ki. Óvodáskorban tehát a medencecsontok egymás mellett könnyen eltolódhatnak. Nagyön Fontos, hogy tudjuk: a medence csontjai csak a 17-18 év közötti formák össze, sőt a medence végleges alakja még később alakul ki. Óvodáskorban tehát a medencecsontok egymás mellett könnyen eltolódhatnak. Ügyelni kell arra, hogy a gyerekek ne ugráljanak le magasról ki. Óvodáskorban tehát a medencecsontok egymás mellett könnyen eltolódhatnak. Nagyön Fontos, hogy tudjuk: a medence csontjai csak a 17-18 év közötti formák össze, sőt a medence végleges alakja még később alakul ki. Óvodáskorban tehát a medencecsontok egymás mellett könnyen eltolódhatnak.

A gerincoszlop csontosodása lassan halad. Nem mindegy tehát, hogy milyen a gyermek fekhelye: ne legyen se túl kemény, se túl puha. Emellett nagy szerepe van a jó ülőbűtornak, a jó lábbelinek és a testtartásnak is.

A csontváz 3 éves kor táján még nagyon puha, hajlékony, erősen formálható, mert kevés benne a mész. Eppen ezért könnyen torzulhat. A csontosodás előrehaladtával, ahogy a mész felszaporodik a csontokban, a csontváz törekenyebbé válik. Ez is oka az 5-6 éves gyerekek gyakori csonttöréseinek. Később a csont rugalmas és szilárd anyaga között kialakul az egyensúly, a csont rugalmas és a törésekkel szemben ellenállóbbá válik.

1. Mozgásszervek

1. Mozgásszervek
2. Edzés
3. Pihenés és alvás

A mozgás és az edzés lehetőségei az óvodában

1. – a gyermek végtagjait.
cipőbe bújtassuk telen a
adjunk rá. Nagy hideg-

ez a viselőt a lúdtalpat

3. Pihenés és alvás

2-4 éves korban az egész napi alvásigény általában 12-14 óra, 4-6 év között ez 10-12 óra csökken.

A gyermek akkor aludt eleget, ha felkeltés nélkül ébred fel. Ezért rendkívüli jelentősége van a gyermek otthoni, éjszakai alvás biztosításának. Erre fel kell hívni a szülők figyelmét, az esti tv-nézés, késői lefekvés helytelen.

Az alvászükséglet másik részének kielégítése az óvodára hárul. A csoportszobát lefekvés előtt jól szellőztessék ki, jó, ha a légszere alvás alatt folyamatos. A felesleges ruhaneműt, cipőt vessék le, lehetőleg pizsamában aludjanak.

A nyugodt pihenés, alvás egyik feltétele a zavaró belső és külső

ingerek megszüntetése. Erős belső inger (feszült érzelmi állapot, télt gyomor, hólyag, végbél) vagy erős külső inger (zűfoltság, zaj, levegőt-lenség, kényelmetlen ruhanemű) zavarja az elalvást, pihenést. Ezért fontos, hogy ahol a gyermekek pihennek, ott csend, nyugalom legyen. Az alvás előtt halk dűdölgetésnek, zenének, rövid mesének nyugtató hatása lehet. Az általános alvásigényen belül a gyermekeknek egyénenként más-más lehet az alvászükséglete. A nagyobb igényű gyermeket fekteszük le korábban és hagyjuk, hogy tovább aludjon. A dajka ügyeljen, hogy a korábban ébredők ne zavarják a még alvókat, öltözzenek fel és csendben játsszanak. Fekvés közben ne kényyszerítsék a gyermeket meghatározott testtartásra. Ne kelljen a szemüket lecsukni vagy társuknak hatat fordítani. Pihenés alatt a dajka tartózkodjék a gyermekek között, ha igénylik, üljön le melléjük, ha kitakaróznak, takarja be őket.

A pihenés, alvás fontos feltétele a megfelelő nagyságú egyenes fektetőágy, amelyen a gyermekek alvás közben is változtatni tudják a fektetőágyat, a fektetők közötti távolság 20-30 cm legyen.

Erkölc - Jellem

Erkölc: Bizonyos normáknak, szabályoknak, viselkedési mintáknak az összessége, amelyek magatartás szabályozzák.

Jellem: Az erkölcsi magatartás alapvető szabályozó tényezője. A jellem vezérli a viselkedést.

A jellem összetevői:

- szokások
- példakép, eszménykép, életvezetési minták
- meggyőződés

Szokás:

Szokás az a cselekvés válik, amit az egyén gyakran tesz. Az emberek alapszokásai fiatalon 10-12 éves korban rögzülnek. Ezért kiemelt jelentőségű a szokásformálás mind a családi mind pedig az intézményes (bölcsőde, óvoda, iskola) nevelés területén. Olyan tevékenységeket kell kialakítani, találni az egyénnek, amelyekben örömet találja, s ez egyben norma követés is alkalmasa válik. A télenység destruktív magatartást szül. Az iskoláknak is minél szélesebb körű elfoglaltságot kell kínálniuk:

- önkormányzati tevékenység
- szakkörök
- klubok, rendezvények
- sporttevékenységek
- művészeti tevékenységek

Minden gyerek végezzen valamilyen tevékenységet és annál jobb minél több tevékenységben vesz részt. Motivációja legyen arra, hogy tevékenykedjen.

Példaképek, eszményképek, életvezetési minták:

A médiából vett példaképek hosszútávon nincsenek hatással az egyénre, mert nincs mögöttük valós tartalom. A nevelő (szülők, gondozók, pedagógusok) személyes példaadása a nevelés folyamatában azonban döntő jelentőségű.

- A pedagógus hatékony mintaközzvetítő legyen! Hogyan tud azzá válni?
- Legyen szuggesztív (Adott szituációt átlát és fölénybe képes helyezkedni)
 - Valamilyen többlettel kell rendelkeznie:
 - jogi többlet van: O a vezető, döntő személy
 - tudás többlet van
 - esztétikai többlet van
- A modellkövetés az együttes tevékenységben a leghatásosabb.

G. Tóth

Fontos, hogy a gyerekek rendelkezzen egy hosszútávra elkötelezett, racionálisan átgondolt életvezetési tervvel. Ha ez nem alakul ki, elidegenedéshöz vezet (önmagától, társadalomtól). Nagyon fontos ebben a folyamatban szülők és a nevelők részéről, hogy segítségadás. Segíteni a gyereket az azzá válni, amivé szeretne. Kapjon tanácsokat, támogatást törekvéseiben, kapjon alkalmat, időt, teret és figyelmét, hogy megvalósíthassa céljait. (orvosi pálya,.. stb...) Elengedhetetlen azonban, hogy a szülő ne a gyerekekben valósítsa meg önmagát! (Ne azért tanuljon biológusnak, mert nekem nem sikerült.)

Meggyőződés formálás:

Meggyőződés: Belsővé vált norma/normák

A normák lassan alakulnak ki. Nagyon fontos és veszélyes személyiség komponens. Hiszen az ember a meggyőződésért az életét is képes áldozni! A meggyőződés formálás hatékony módszere a bizonyítékok, saját vagy csoportból hozott életpéldák bemutatása, felsorakoztatása, melyek megtörténtek az egyénnel, egyénekkel. Nagyon hatékony módszer a kortársak élménybeszámolója, fotók, dokumentum filmek bemutatása.

J. Tóth

A gyermek halállal kapcsolatos elképzeléseit Nagy Maria (1948) vizsgálta, s három fázist különített el:

1. kb. 5 éves korig nem fogja fel a gyerek, hogy a halál végleges, úgy tekinti mint az alvást.
 2. 5 és 9 éves kor között a gyerek felfogja, hogy a halál végleges, de azt hiszi, elkerülhető (pl. ha okosan viselkedik)
 3. 9 éves korra a gyerek képes megérteni a halál fogalmát.
- A gyógyíthatatlan betegségben szenvedő gyerekek általában korábban tekintették a halál fogalom tekintetében.

A halál és a válas mint tárgyvessztés

(dr. Ranschburg Jenő: Pszichológiai rendellenességek gyermekkorban)

A gyermekket leginkább fenyegető két legalátalánosabb „targyvessztés” a szülő vagy más közeli rokon halála, illetve a szülők válasa. A két tárgyvessztéses helyzet közös vonása, az a tény, hogy egy fontos felnött egyszer csak eltűnik, kilép a gyermek életéből. Jellemző, hogy a gyermek ilyenkor szomorú, levert, bűntudatot érez, ingerlékeny, zavart, és az iskolai teljesítménye átmenetileg leromlik. A gyermek gyásza az esemény természetes következménye. A felnött környezeti megfélelo viselkedése esetén a gyermek a gyászt feldolgozza, s nem zavarja többé a fejlődését. Ez a feldolgozás a gyászunka. Ennek a szabálya, hogy ne titkoljuk el a gyermek elöl a szülő vagy a rokon halálát. A gyászoló szülő, aki nem mondja el a bajt de látja rajta a gyermek, s ez bizonytalanságot, ismeretlentől való félelmet kelt a gyermekben, mely veszélyesebb, tartósabb hatásu mint a közösen vállalt fájdalom. A szülő tehát vigye ki a gyereket a sírhoz és igyekezzék hitének, meggyőződésének megfelelő választ adni a gyerek kérdéseire.

A válas sem szabad eltitkolni a gyermek elöl. A zavaros, gyanús magyarázatokat a gyerek nem hiszi el, s a bizonytalanság, a megfoghatatlan veszély érzése a gyerekekben szorongást kelt. A 3-6 éves kor közötti fűtknál az apa kilépése a családból komoly bűntudatot ébreszt. A gyermek mágikus világképében rossz kívánságai (a szülői bűntetés alkalmával) és az apa távozása összekapcsolódhat, vagyis úgy érzí, ő a felelős apja eltűnéséért. Ezért fontos a rendszeres találkozás, a látomás a távozó szülő és a gyermek között. A válas okozta pszichés tünetek a gyermekben hasonlóak a gyász alkalmával tapasztalt tünetekkel.

A válas következményei lehetnek:

- súlyos érzelmi megpróbalatások (gyermeknek, szülők részéről egyaránt)
- anyagi terhek (egy szülő család a válas következtében)
- elvált szülők helytelen magatartása: versengés, egymás befekettítése a gyermek szimpátiájának megnyerése érdekében

gyén elidegenülése önmagától, amikor ön-
it idegen valaminek, mintegy eszköznek

nyén elszigetelődése az uralkodó céloktól és
a közvéleménytől az adott társadalomban
és meggyőződéseik értékeiben;

(normáltság) vagy **törvényszerűség**
zék, amelyben az egyén ellenmondásos sze-
zik, s céljainak elérése végett társadalmilag
szelkedésre kényszerül.

usan akarjuk sütni az inadaptív hátrányos
, a fenti különböző szempontú megközelíté-
zhatjuk meg:

ív, a környezet irányába megnyilvánuló ma-
/ugtalanság, hazudozás, stb.)
zív, visszahúzódó, passzív szorongó, félénk,
ermek csoportja. (**Kősné Ormai Vera**: A
elhető, szociálisan inadaptív gyermek. Aka-

31.)

ptív hátrányos helyzetű gyermekek tünetcso-
vekezőket állíthatjuk:

atartása, jelentősen elter az adott életkorban
es magatartástól.

nyeziben inadaptív magatartást mutatnak,
illeszkedési problémákkal küzdödnék.

lenségük normál pedagógiai eszközökkel
gényeinek speciális gyermekvédelmi beavat-
es szelődéses megnyilvánulásaik dacára sem
k társadalomellenes cselekedetek végrehajta-

ejtettek, mégsem tudnak vagy akarnak alkali-
szetükben érvényes szabályokhoz.

2.2.1. A családi szocializáció zavarai

- a családi szocializáció zavarai;
- a szülők nevelési hibáiból eredő zavarok;
- a család interkulturális zavarai;
- konfliktusokból fakadó zavarok a családban.

melynek gyökerei a **családban** találhatók:

Az alkalmazkodási (beilleszkedési) zavarokkal küzdő gyermekek
hátrányos helyzetének fő (lényeges) okait négy faktortól jelöljük meg,

A szocializációs zavar a gyermek és a csoport, a gyermek és a fel-
nőtt (szülő, pedagógus) interperszonális viszonyainak rendezetlenségéből
következik. Úgy gondoljuk, hogy a szocializációs zavar ok-
feltételezésénél elsősorban a családi szocializáció mikéntjére keressük a
válaszokat. Eleveztük fel a család több szocializációs funkcióit témánk
vonalakozásában:

- A gyermek életbenmaradásához már az intrauterin életben kivé-
dendő ártalmak: a leendő anya mértéktelen nikotin- és alkohol-, netán
kábitószert-fogyasztása a magzati élet (persona) károsítása (prenatális
beilleszkedési zavar).
- A gyermeki élet megőrzéséhez szükséges tényezők hányag el-
látása: táplálás, ápolás, stb. (közvetlen posztnatalis beilleszkedési zavar).
- Az anya és a kisgyermek sajátos kapcsolatainak hiánya, amely-
nek következménye a személyiségfejlődés érzelmi alapjainak kiesése. E
zavarok különösen mélyreható károsodást okoznak!

- A nyelvi kommunikációs folyamat sívársága késlelteti a személyiség szabályozó központjának fejlődését, hisz a személyiség belső struktúrájának szoros kapcsolatban van a nyelv szemantikai és logikai szerkezetével.
- Nincs meg az interakciós tér, ahol a gyermek megkaphatná saját személyiségének értékműködését. Így nincs lehetősége, hogy kipróbálhassa a különböző viselkedéseket, azok reakcióit, stb.
- Hiányzik a személyiség belső biztonságérzésének forrása, mert nem sajátíthatja el a másik emberhez való kapcsolat elemi formáit.
- Következésképpen nincs szerepelsajátítási lehetősége sem.

2.2.2. A szülők nevelési hibáiból eredő zavarok

A szocializációs zavarok vázolt felsorolása mellett a felnőttnek nevelési hibái által okozott ártalmakat így foglalhatjuk össze:

- **Túlzott szigor.** – A szülők a gyermek által teljesíthetetlen, irreális követelményeket állítanak fel. Az érzelmi irányultság helyett az ún. „teljesítmény-orientáció” család-típusnál találjuk. Itt a gyermeket szünet nélkül utasítgatják, ellenőrzik, büntetik; elismerést, dicsőítést alig-alig kap. A Lewin-féle autokrata vezetői stílus demonstrálása. A gyermek kritikáját, öntudatos és önálló tevékenységét nem tűri el, sőt megtorolja.
- **Agyonkéneztetés.** – Itt a szülők nem támasztanak a gyermek képességeinek és korának megfelelő követelményeket. Illetve bizonyos esetekben mindent elvégeznek a szülők a gyermek helyett; védik akkor is, amikor erre egyáltalán nincs kellő indok. Féltik aggályosan, nem engedik barátkozni, hibái felett szemet hunynak, lényegtelen dolgok miatt is állandóan és túlzottan dicsérik.
- **Passzív nevelés.** – A „laissez faire” elv uralkodik a családban. A szülők érzelmileg ugyan a gyermek mellett állnak, de nem tördnek túlságosan életvitelével, nem szervezik, egyáltalán nem is irányítják tevékenységét. A gyermeki szabadságot a szabadság fogalmával cserélik fel; gyermek és szülő is a maga külön útját járja.
- **Következetlen nevelési mód.** – Rapszodikus hullámlás a követelmények felállításában. Hangulat-emberek a szülők; a követel-

lés vagy elhanyagolás a szülő pillanatnyi személyének függvénye. Az ilyen következetlenül nevelt gyermek egész életében hordozza személyiségstruktúrájának torzulásait (konformista beállítódás).

2.2.3. A család interkulturális zavarai

A személyiségfejlődés-fejlesztés másik, erőteljesen ható vagy fékező ereje lehet a kultúrák közötti (interkulturális) különbségek eltűrése (tolerancia, paciencia) illetve türelmetlensége (intolerancia). Más-más családi szubkultúrát hoz magával a gyermek az óvodába, iskolába, egyéb különböző közösségekbe. Konfrontációra, inadaptációra adhat alkalmat egyrészt a kortárcsoport tagjai szubkultúráinak sokszínű mássága, másrészt az otthonról hozott szubkultúra és az intézményi szubkultúra elérhető volta. Még inkább szélesedhet a tűrőképesség spektruma, ha ezeken felül kisebbségi, nemzetiségi, etnikai, vallási szubkultúrák keverednek egy közösségben. Ha bármely szubkultúra domináns akar válni a másik rovására, az utóbbit képviselő csoport tagjai hátrányos helyzetűekké válnak, melynek megnyilvánulásai a 2.1. fejezetben leírt tünetek valamelyikében reprezentálódhatnak.

Témánk vonatkozásában az interkulturalitás mellett szívesen használjuk az inkulturáció fogalmát, amikor az egyes kultúrák (szubkultúrák) kapcsolatba kerülnek egymással. Normális esetben a két kultúra átadóbefogadó pólusai kölcsönösen, mindkét irányba hatnak, oda és vissza egyaránt. Negatívvá válhat az inkulturáció – és esetünkben erről van szó – a **dezinkulturáció** bekövetkeztével, amikor is egymás kultúráinak tagadására, elvetésére kerül sor, ahelyett, hogy a különböző kultúrák – kisebbségi és többségi, családi és intézményi, vallási és vallás nélküli, stb. – egymás gazdagítására törekednének.

2.2.4. Konfliktusokból fakadó zavarok a családban

Tudjuk, hogy általában akkor támadnak konfliktusok, ha az akaratú célkitűzéseket akadályozzák, és a cselekvés valamilyen ok következtében meghiúsul (frusztráció). Az inadaptív hátrányos helyzetű gyermekek is természetesen igyekeznek megoldani a konfliktusait, azonban a kívá-

lasztott megoldási módok jellege miatt ezek nem sikerülnek. A sikertelenség okai többnyire a következők:

- **A kompenzáció** (kárpótlás) válaszlása: ha pl. egy gyenge tanulmányi teljesítményt mutató tanuló szándékosan valamely iskolán kívüli tevékenységben keres pótcselekvést, vagy szándékatól függetlenül, ösztönösen a félénkségét, netán kisebbségi érzését „feltűnési viselkedéssé”-gel vezeti le.
- **Regressziós válaszlás:** a gyermek alacsonyabb viselkedési szintre esik vissza, amikor – úgymond eminens gyerekek is valamely kellemetlenség miatt, családás következtében már leküzdött hibáikat újra elkövetik (pl. szeretett személy elvesztése).
- **Agressziós megoldás:** főleg csalódásból, féltékenységből ered. Ha az agresszió nincs „vészkijárata”, gyakran álmódúzó képzelődésbe menekül a gyermek, a fiatalok.
- **Represszió:** kellemetlen vagy meg nem engedett vágyak elfojtása. Az elfojtott vágyak azonban sokszor nyomokban megmaradnak, tudat alatt tovább élnek, befolyásolhatják a felnőtté váló érzelmi kapcsolatokat.
- **Identifikációs zavar:** a gyermek pszichikus életében nem tud azonosulni más személyekkel, közösségekkel, eszmékkel. Nincs példaképe, közömbössé válik, az erkölcsi normák nem tudnak belsővé válni (interiorizációs zavar).

A konfliktusok lehetséges kiváltó okai más rendszerezés a konfliktusok fajtáihoz köti (Szekszárdi Júlia: Utak és módok. Iskolafejlesztési Alapítvány – Magyar ENCORE 1995.):

- **A ténykonfliktusok** okai főleg az **információhiányban**, illetve **téves információkban** keresendők.
- **Az érdekkonfliktus** esetén a **vélt vagy tényleges konkurencia** az ok, amely történhet valódi (tartalmi), az eljárással kapcsolatos és pszichológiai érdekek alapján.
- **A kapcsolati konfliktus** okai többfélék. Lehetnek okok erős érzelmek, téves észlelések, sztereotípiák, kommunikációhiány vagy hibás kommunikáció, ismétlődő negatív magatartás.
- **Az értékkonfliktus** forrása az értékek és eszmék eltérő megítélése, belső értéket kizáró célok, különböző életformák, ideológiák és vallások.

- **Strukturális konfliktusok** az okok alapján a destruktív magatartási vagy interakciós minták. Kapcsolódnak hozzá az egyenlőtlen ellenőrzés, az eltérő hatalom és tekintély, valamint más környezeti körülmények.

DEVIANCIÁK ÉS VÁLSÁGOK TIZENÉVES KORBAN

A gyerekek és a fiatalok pszichoterápiájában sok évtizedes tapasztalatot felhasználó Vikar György gyakran idézett megállapítása szerint (1980) a fiatalok az irodalomban és az egyének emlékeiben nosztalgikus, idilliikus korszakként jelenik meg, az emberek hajlamosak elfeledkezni a felnevelkedésüket kísérő sok-sok feszültségről, az érzelmi konfliktusokról, a keserű pillanatokról, vagy ha el nem is felejtik, utólag csöbben ezek jelentősége. Vajon mi ennek az oka? Részben minden bizomnyal az, hogy a későbbi élettapasztalat realitásba keretbe foglalja a fiatalok válságok és bizonytalanságok jelentőségét. Másrészt fiatal korban a megküzdés és az ellenálló képesség inkább mozgósítható, a feladatok és a nehézségek bizonyos fokig kihívást, kalandot jelentenek.

A felnőtté válás során mind a belső válságok, mind a nonkonformista létezés (devianciák, vagy ahogy Rácz József (1989) nevezi, „problémákkal” vagyis) gyakran válnak. A közérzetre vonatkozó kutatási eredmények tapasztalatai szerint a korai tízes évektől kezdve szaporodnak a depresszív hangulatok és állapotok, és előfordulnak az egész serdülőkoron belül gyarkorban. Az Egyesült Államokban végzett kutatás szerint a serdülők

maszadás

A normás (de még mi szeres állapot zennégy-hu választ szim dódni az ép lisak: az alk nak enyhébl felnőttkorul Statisztika cselekedetei tá, a korai hófogyaszt a serdülőko zasedmber h: járhat kocst gyarországc fiatalok a A serdül nem kötele: esetben ha: lyek kitarat hiva a figy nem ellenő kenysége c: natkozó ké: lésának, a f: jed. Ez a vi többfele no időszakokb környezeti des tartozé A serdül: gaival függ: hogy az alk zen tud fe: ta felszapo: segítség né: lémai sok: Miként? mintegy 20 Palkoff, 19

isólják társvalasz-
en a fehér közép-
kevert etnikumú
torták, de rögtön
gy későbbi kuta-
kból bevándorolt
nyelk szerint az
lányokról, mint a
m ez volt a hely-
zzal magyarázták,
megfelelően ala-
esetben a lányok
annak ellenére,
nyilvánvaló hátrá-
lányok sokkal ki-
nben, mint a fiúk.
k eltérő sajátossá-
at alkotnak, ame-
sik és nehezen fo-

mintegy 20%-ának van valamilyen pszichológiai problémája (Brooks-Gunn-

Paikoff, 1992).

Miként Vikar már idézett könyvében rámutat, a serdülőkori viharai és prob-
lemái sokszor csak a normális fejlődés változatai, és ezen az állapoton külső
segítség nélkül is túljut a fiatal. A serdülőkori problémák, egy adott tünetfaj-
ta felszaporodása azonban arra is felhívhatja a figyelmet, hogy a fiatal nehe-
zen tud felülkerekedni a mindig jelenlévő akadályokon, de az sem kizárt,
hogy az alkalmazkodási, megküzdési nehézségek a külső környezet sajátossá-
gaival fűgnek össze.

A serdülő- és ifjúkori devianciák egy része bizonyos fókig a normális fejlő-
dés tartozéka – régi megfigyelés, hogy ebben az életszakaszban különböző
környezeti feltételek esetében gyakrabban válnak a normasértések, mint más
időszakokban. Miként Rácz hangszólítja, általában nem is egyfajta, hanem
többféle normasértésről van szó, és ez a periódus hosszabb időszakra is kiter-
jed. Ez a viselkedés csak az egyik aspektusa a fiatal kor aktív identitáshorma-
lásának, a próbátételek, a határok keresésének. A határok kipróbálására vo-
natkozó késztetés csak felelősség azáltal, hogy a felnőttek ellenőrző tevé-
kenysége csökken: a társakkal való együttélést a tízes életévektől kezdve már
nem ellenőrzik a szülők (Caplan-Weissberg, 1989). Rácz (1992) arra is fel-
hívja a figyelmet, hogy a serdülők aktívan keresnek olyan helyzeteket, ame-
lyek kitartást, különleges teljesítményt igényelnek, és hogy a kreativitás sok
esetben hasonlít a devianciához: mindkettőnek az a jellegzetessége, hogy
nem köteleződik el a konform értékek mellett.

A serdülők, a fiatalok jellegzetes nonkonformista magatartásának hagyo-
mányáról a szépirodalom és a kultúrtörténet is tanúsodik: a diákcsoportok, a
fiatalok „bohóságok” zenei és irodalmi ábrázolásai, a népszokások. Ma-
gyarországon a falusiak körében még ma is elfogadott, hogy a legényember
játhat kocsmába, inkább megbocsátják, ha verekedésbe keveredik, míg a há-
zasember hasonló lépéseit elítéli. A Rácz által idézett tanulmányok alapján
a serdülők és a fiatal felnőttek jellegzetes devianciái közé tartozik az alko-
holfogyasztás, a dohányzás, az enyhébb vagy radikálisabb kábítószer-fogyasz-
tás, a korai szexualitás, majd az ifjúkorban a promiszkuitás és az antiszociális
cselekedetek.

Statisztikai adatok szerint az emberek általában serdülőkorkorukban és fiatal
felöltökorkorukban fogyasztják a legtöbb alkoholt, és nagyobb eséllyel fordul-
nak enyhébb kábítószerrel, mint az idősabb korosztályok. Az okok triviá-
lisak: az alkohol és a kábítószerrel csökkenti a gátlásokat, segítenek felol-
dani az éppen köstölgetett társas kapcsolatokban. A fiatalok függetlené-
választ szimbolizálják. Egy Dániában végzett kutatás eredményei szerint a ti-
zenmég-huszeves fiatalok többsége már biciklizett alkoholos vagy kábító-
szeres állapotban. Az idősöbbség körében gyakori volt az ittas autovezetés is
(de még mindig ritkább, mint az USA-ban).

A normaszegés indoka az esetek többségében a szennázókeresés, de a nor-
maszegés fajtája, módja a szűkebb és tágabb szocializáció függvénye. A szü-

Rácz a nyolcvanas évek végén készült interjúkból leszűrt tapasztalatokat alapján arra hívja fel a figyelmet, hogy a devianszubbkultúrákhoz való csatlakozásra gyakran poláris, mégis egyidejűleg jelenlévő környezeti hatások készítették a főként kedvezőtlen szociális helyzetű családokból származó fiatalokat. Ezek közé tartozik a *szociális vákuum és a felfogható kontroll*: az intézmények (iskola, hatóság) nem nyújtanak valódi támpontokat, hiteles normákat az eligazodáshoz, a valóságban üresek, csupán korlátozó funkciójuk működik. A szubbkultúra választása ezekben az esetekben „önszocializáció”, amely

Nem mondunk újdonságot azzal, hogy mind a devians viselkedés fajtáit és előfordulását, mind a kimenetelét nagymértékben befolyásolja az elkövető fiatalok szociális helyzete. Míg egy USA-beli vizsgálat rámutatott, a nemzetiségi gettóban szegénységben élő fiatalok kiszolgáltatottságuk és a közbiztonság hiánya miatt gyakran keresnek védelmet erőszakos csoportokban. E rendkívül merőven hierarchizált, sajátos szociális világgal jellemezhető, a legtöbb esetben bűncselekményeket is elkövető csoportok olyan helyzetet teremtenek, hogy akik oda egyszer belepnek, ne tudjanak kiválni – például súlyosan megállázzák, bűnelkövetésre kényszerítve zsarolják őket (Walker és mtsai, 1993).

A fiatal korban tapasztalható devianciák jelentős része átmeneti jellegű. Rácz nyolcvanas évek végén készült tanulmánya szerint (1989) a devians fiatalok jelentős része húszas éveinek derekára visszavet a konzolidált életmódhoz. Am nagyfokú leegyszerűsítés volna a „problémaviselkedést” pusztán az egyéni fejlődés következményének, az egyéni hajlamos kibontakozásának tulajdonítani. Az életút kialakítása az egyének környezeti elvárásokhoz és a lehetőségekhez próbáik igazítani. A fejlődés során ugyanazokat a célokat többféle úton is el lehet érni – hangsúlyozza Rácz –, vagyis ebből a szempontból a „problémaviselkedés” kulcsa az a cél lehet, amelyhez mások a nem szabályszegő viselkedéssel próbáltak eljutni. Kiváló példa erre Rácz egy másik tanulmányából (1997) az a kábítószer-terjesztő, akinek értéktendje és törekvései a több pontokon megegyeznek a bármilyen áron gyors pénzkeresésre törekvő „yuppie” értéktendjével. A „problémaviselkedés” jellemzése ezért mind pszichológiai, mind szociológiai szempontból nagy körülmények között értelmezhető, másrészt egy-egy deviancia megértése változik az egyéni életút malitjának, másrészt egy-egy deviancia megértése változik az egyéni életút és a társadalmi változások függvényében is.

A fiatal korban tapasztalható devianciák jelentős része átmeneti jellegű. Rácz nyolcvanas évek végén készült tanulmánya szerint (1989) a devians fiatalok jelentős része húszas éveinek derekára visszavet a konzolidált életmódhoz. Am nagyfokú leegyszerűsítés volna a „problémaviselkedést” pusztán az egyéni fejlődés következményének, az egyéni hajlamos kibontakozásának tulajdonítani. Az életút kialakítása az egyének környezeti elvárásokhoz és a lehetőségekhez próbáik igazítani. A fejlődés során ugyanazokat a célokat többféle úton is el lehet érni – hangsúlyozza Rácz –, vagyis ebből a szempontból a „problémaviselkedés” kulcsa az a cél lehet, amelyhez mások a nem szabályszegő viselkedéssel próbáltak eljutni. Kiváló példa erre Rácz egy másik tanulmányából (1997) az a kábítószer-terjesztő, akinek értéktendje és törekvései a több pontokon megegyeznek a bármilyen áron gyors pénzkeresésre törekvő „yuppie” értéktendjével. A „problémaviselkedés” jellemzése ezért mind pszichológiai, mind szociológiai szempontból nagy körülmények között értelmezhető, másrészt egy-egy deviancia megértése változik az egyéni életút malitjának, másrészt egy-egy deviancia megértése változik az egyéni életút és a társadalmi változások függvényében is.

az ilyen devians csoport
seken alapulva kivézet
Hasonló, egyidejű el
sebbséghez tartozó, az
kolai kudarcokat elszén
körében (Rácz, 1989. I.
tottak az aktív kivonulá
sadalomtól elszigetelt
A harmadik, gyakra
valahová tartozás igénye.
a konvencionális csopo
Így egyszerre fejezhet
Rácz több oldalról k
nek, adott esetben teraf
len következményekkel
as oldala nem különül e
csán merülhet fel az ad
oktalan vagy túlzó, a k
Másrészt a jogi kontrol
zással felváltani – példái
sai (1989) a szociális és

n követtek: a fia-
 rt, ha a szülők
 ssorban a do-
 ban az igen erő-
 csökkent a do-
 ak (Arnett-Bale-
 ámeneti jellegű.
 89) a devians fla-
 zolidált elemőd-
 "púsztan az
 aközásának tulaj-
 kenysége folytan
 oz és a lehetőse-
 célokat többféle
 a szemszögből a
 k a nem szabály-
 cz egy másik ta-
 endje és törekvé-
 keresésre törekvő
 ezért mind pszi-
 st igényel: a nor-
 em számít abnor-
 az egyéni életút

selkedés fajtáit és
 isolja az elkövető
 imutatót, a nem-
 ottáguk és a köz-
 os csoportokban.
 al jellemezhető, a
 k olyan helyzetet
 kavalni – például
 k öket (Walker és

zúrt tapasztalatok

ákhöz való csatlá-

örnyezett hatások

ol származó flata-

ntroll: az intézmé-

, hiteles normákat

funkciójuk műkö-

ocializáció", amely

az ilyen devians csoportokban működő leegyszerűsített, sematikus minősíté-
 seken alapulva kivet az úrból.
 Hasonló, egyidejű ellentét a kivétel és a kivétel. Az etnikai ki-
 sebbséghez tartozó, az alsó jövedelmi szegmensekben élő vagy sorozatos is-
 kolai kudarcokat elszorított fiatalok önértékelése javul a hasonló helyzetűek
 körében (Rácz, 1989, 160. o.). A kedvezőbb szociális helyzetű fiatalok válasza-
 tottak az aktív kivonulást, s ennek során alternatív valóságot, a többségi tár-
 sadalomtól elszigetelt társas világot teremtetek maguknak.
 A harmadik, gyakran egyidejűleg ható ellentét a *valóság* és a *valóság* az
 a konvencionális csoportoktól elütő társuláshoz csatlakozik, azzal azonosul.
 Így egyeztetve fejlethet ki másságot és a komfortitást.
 Rácz több oldalról közelíti meg a devianciák pszichológiai értelmezé-
 nek, adott esetben terápiájának a kérdését is. Több szempontból is kedvezőt-
 len következményekkel jár, ha a deviancia minősítésnek normatív és terapi-
 as oldala nem különül el egymástól, ugyanis a normatív megközelítések kap-
 csán merülhet fel az adott norma társadalmi háttere, és így derülhet fény az
 oktan vagy túlzó, a kor elvárásaival ellentétes, túlkorlátozó normák létére.
 Másrészt a jogi kontroll nem feltétlenül indokolt terápiás jellegű beavatko-
 zással felváltani – például a kábítószer-fogyasztás esetében Rácz és szerzőtár-
 sai (1989) a szociális és közösségi intervenciót javasolják.

Társas kapcsolatok, nemi identitás, szerelem

Milyen tényezők segítik elő, hogy barátságok alakuljanak ki az emberek között?

1. A gyerekek és felnőttek azok közül választanak barátokat, akikkel egy térben vannak. Az óvodás és iskolás gyerekek többségének a saját osztályából kerülnek ki a barátai, nem a párhuzamos osztályokból. Aki iskolaváltás során nem talál barátokat, gyakran a régi osztálytársait keresheti fel szabadidejükben. A felnőtteknél a munkahelyi és a lakókörzet nyújt ilyen választási lehetőséget. Ennek némiképp ellentmond, hogy a lakókörzetben belül a közvetlen szomszédok gyakran a legnagyobb konfliktusok forrásait is képezhetik.

2. Az ismerettség a barátságban néha akkor perdöntő, amikor új csoportba kerül valaki. Az ismerettség a barátságban néha akkor perdöntő, amikor új csoportba kerül valaki. Az ismerettség a barátságban néha akkor perdöntő, amikor új csoportba kerül valaki.
3. A külső megjelenésből fakadó vonzerő könnyebbé teszi a barátkozást. A vonzó külsejű emberekkel mások szívesebben vannak együtt, és többet kommunikálnak velük. Ha a vonzó külsejű személy jó kommunikációs készségekkel is rendelkezik, akkor népszerűsége folyamatosan feltekinység, rivalizációk jelennek meg a hozzá kapcsolódó személyek körében.
4. A legfontosabb szempont a barátkozásban a képességek és értékek mentén lévő hasonlóság. Könnyebben barátkoznak egymással azok, akik hasonló értelmi képességekkel, azonos társadalmi réteghöz tartoznak, hasonlóak a vallási, politikai nézetek, szülei foglalkozása ill. vagyoni helyzete hasonló, szabadidő eltöltésükben közeli egymáshoz az izlésük. Serdülők-nél különösen fontos, hogy a partnerkapcsolatokról, a szórakozásról, az öltözködéstről, a sportról, a zenéről izléstől hasonló legyen a véleményük.
- A népszerű gyerekek nyitottak a kommunikatációban, több embert meg tudnak szólítani a csoportban és képesek arra, hogy saját életükből elmondjanak valamilyen részletet a többi csoporttag számára. Kezdeményezők, ötletek a szabadidő eltöltésében, annak szervezésében és al-talában jó humorérzékük van. Olyan csoportnormák kialakításának kezdeményezők, ami több ember elkötelezését fejezi ki. A magányosok vagy magasan szorongók vagy nyers fizikai agresszi-óval rendelkeznek, indulatosak, provokálhatók. Előnyeiket nem tudják megosztani társaikkal vagy azért mert félnek attól, hogy nevétségessé válnak, vagy olyan minősítő kijelentések keretében adnak elő történeteket, amelyekkel a hallgatóságból több embert megértene. Erősen rivalizál-hatnak a szívteljesítő, központi személyvel, nem kívánának hozzá kapcsolódni nemcsak a tehete-tentség miatt, hanem tudatos megfontolásból.
- Ha óvodáskortól követték nyomon a társas kapcsolatok alakulását, akkor a következő fo-kozatokat különíthetjük el Mérei nyomon. A kapcsolódás kezdete, hogy azonos térben játszának a gyerekek, különféle játékokkal. A második állomás, az együtt mozgás. Erre példaként szolgál, azok a 4 évesek, akik hangos csaholással, kutyát utánozva, négykézláb rohamnak végig az óvodai teremben. Egy további fokozat a tárgy körüli összevétel. Ez a játéktípus felhasználása előtti beszélgetésre és csoportosulási formára vonatkozik. Egy fejlettebb változata a csoportalakulásnak az összedolgozás, amikor csoportos építőjátékokat játszanak a gyerekek nagyméretű építőjátékokból vagy az udvari homokozóban. Végül, pedig a csoportos szerepjátékban megvalósuló tagolódás következik, betagozódásnak szerepeket, amelyeket aztán összehangolnak egymással a játékok során.
- Népszerű kisliskolás gyerekek nemcsak jellemző sajátosságait vizsgálták amerikai kutatók a 90-es években olyan iskolákban, ahova többségben középosztálybeli szülők gyerekei jártak. A népszerű fiúkat a következők jellemzik:
- hobbi szinten sportoltak, de legalábbis tájékozottak voltak, mi történik a sport világban,
 - öltözködések divatos volt,
 - kezdeményezők voltak az iskolán belüli játékok kitárlásában és a szabadidő eltöltés módjá-ban,
 - rendbontást is kezdeményeztek, de általában nem derült ki kezdeményező mivoltuk,
 - nem volt idegen tőlük a férfiasnak számító, agresszív fellépést hangsúlyozó, macho stílus utánzása,
 - többségük tanulmányi eredménye közepes volt, (a jobb eredményt strebségeket tekintették a rosszabb eredményt fennállt a lehetőség annak, hogy gyenge képességeket feltekinzenek tőlük).

Már a korai serdülőkörben, 13-15 éves kor között elkezdődik a saját életstílus keresése, amely főleg a testi megjelenés alakításában, a fűs-lányos viselkedésre való odafigyelésben nyilvánul meg legközvetlenebbül. Miközben az iskola számára a tanulmányi munka elvégzése vagy annak hiánya a legfontosabb dolog, a serdülő fiúnak viszont az, hogy testépítő vagy harcművészeti foglalkozásra járjon, megválassza zenei ízlését, hajviselését, öltözködését, s néha úgy jelenjen meg az iskolában, hogy ez már a szabályoktól eltérő műveltség követelménye legyen. Az öltözködés és a testi megjelenés alakítása még nagyobb figyelmet kap a lányoknál. A fiúkhoz képest nagy számban negatív testi önértékeléssel rendelkeznek, melyet külön fenntart az a körülmény,

Fontos, hogy az osztályfőnök az agresszív viselkedés jelenlécét észlelve az okfejtéssel együtt gondoskodjon azokról a védelméről, akik az intolerancia és a bántalmazás elszorítói, hogy ne kelljen azokról felhívni, akik az iskolai szabályok szerint kívánnak viselkedni. Ismerettség meg az osztályfőnök a diákokat azokkal a személységekkel és idősebb diákokkal, akikre bízhat lehet az intézmény, akiknek magatartása példamutató lehet a diákok számára. Támogatás azokról az intézményes szimbólumokról a használatát (utak, jelvények), amelyek az iskola sajátos arculatát jelentik meg.

A korai serdülőkörben a fiúk magasabb agressziója a lányokhoz képest abból is fakad, hogy az ideális férfi szerep betöltését keresve úgy találják, - a verbális és a fizikai agresszió része a férfi-as szerepvégeltetésnek. A médiában és az elektronikus játékok történetében megjelenő hősök viselkedése is ezt sugallja, modelleként hatnak számukra. Ennek következménye lehet a parttalan csúfolódás, a másféle megjelenéssel és viselkedéssel szembeni türelmetlenség, néhány diáknál a fizikai agresszió, - különösen akkor, ha a családi nevelés is hozzájárul ehhez. Az egymással szembeni türelmetlenség másik forrása a saját kortárs csoport iránti erős konformizmus. A saját 5-8 fős csoportja tagjainak egy adott zenei stílussal kapcsolatban sokkal meggyőzőbb a véleménye, mint másoké. Ha a tanár osztályozásának igazságosságáról esik szó, ugyancsak a saját csoportjára hallgat. Aki viszont nem ért egyet ezzel, annak számára kijár a gúnyolódást kifejező, becsmérlő szavak egész tárháza. A konformizmus alapvető motívációja: a) ha nem értek egyet, butának tartanak, - b) ha nem értek velük egyet, nem fogadnak el, elutasítanak, megsemmisítenek. En az esetben olyan akaratok lenni, mint öl, tehát egyet értek velük.

A hazai vizsgálatok eredményei alapján elmondható, hogy a korai serdülőkörben, 11 és 14 éves kor között a fiúk elsősorban a fiúkkal barátkoznak a lányokkal, de nem tilka - osztályonként változó módon - a mindkét nemet tartalmazó alcsoport létrehozása sem. A nemek szerint elkülönült alcsoportokban sajátos kommunikáció folyik és speciális érdeklődési irány mutatkozik meg. A lányok számára a barátságokban fontos a személyes érzelmi megnyilvánítás és a filmekről inspirált, de az embert kapcsolatokra vonatkozó intimitás témák megbeszélése, ezen kívül a testi megjelenés valamint az öltözködés megvitatása. A tanulás terén ők is, mint a fiatalabbak, értékesnek tekintik a szorgalommal elért kiemelkedő teljesítményt. A fiúk barátságai "tárgyszerűbb" tevékenítésként menten formálódnak, pl. számítógépes játékok és programok különféle változatai, szerepjátékok és akcióhősök karakterei. Barátságképző vagy akadályozó tényező lehet a sporthoz való viszony, annak megléte vagy hiánya. Magasabbra értékelik a jó képességgel, kevés vagy minimális tanulásal elért kiemelkedő teljesítményt, mint a szorgalmat.

A hazai vizsgálatok eredményei alapján elmondható, hogy a korai serdülőkörben, 11 és 14 éves kor között a fiúk elsősorban a fiúkkal barátkoznak a lányokkal, de nem tilka - osztályonként változó módon - a mindkét nemet tartalmazó alcsoport létrehozása sem. A nemek szerint elkülönült alcsoportokban sajátos kommunikáció folyik és speciális érdeklődési irány mutatkozik meg. A lányok számára a barátságokban fontos a személyes érzelmi megnyilvánítás és a filmekről inspirált, de az embert kapcsolatokra vonatkozó intimitás témák megbeszélése, ezen kívül a testi megjelenés valamint az öltözködés megvitatása. A tanulás terén ők is, mint a fiatalabbak, értékesnek tekintik a szorgalommal elért kiemelkedő teljesítményt. A fiúk barátságai "tárgyszerűbb" tevékenítésként menten formálódnak, pl. számítógépes játékok és programok különféle változatai, szerepjátékok és akcióhősök karakterei. Barátságképző vagy akadályozó tényező lehet a sporthoz való viszony, annak megléte vagy hiánya. Magasabbra értékelik a jó képességgel, kevés vagy minimális tanulásal elért kiemelkedő teljesítményt, mint a szorgalmat.

A népszerű lányok általában vonzó külissel rendelkeznek, a divatkövető öltözködés mellett a hajuk és szemük ápolásával különösen is törődnek.

- a barátságok kialakítását folytatott beszélgetések témáival ők voltak a szellemi kapcsolatokról keletkező pletykák terjesztői,

- sokat foglalkoztak a fiúkkal való kapcsolataik felhívásával,

- szerelmes leveleket küldözgettek, és névtelenül felhívták telefonon a melletti retszó fiút,

- értékenek voltak arra, hogy a saját baráti csoportjában milyen magas státuszú fiúval randevuozzanak,

- tanulmányi eredményük és a tanulásban nyújtott erőfeszítésük kimagasló volt, a legjobb tanulók közé tartoztak.

A nemű szerepek elajánlásával kapcsolatban többféle elmélet létezik. A biológiai elméletek a nemű hormonok hatásait hangsúlyozzák (tesztoszteron, ösztrogén és progészteron) a heteroszexuális férfias és nőies viselkedés alakulásában. A szociális tanuláscsere azt emeli ki, hogy a társadalmi nyomatást gyakorol az egyénre, hogy fűs-lányos viselkedést legyen, férfivá vagy nővé socializálódjon. Már csecsemőkori elterő színekbe öltöztetik a szülő a gyerekeket attól függően, hogy fűs van-e vagy lányuk. A fűket többször öltöztetik kékbe, a lányokat rózsaszínbe. A későbbi életkorokban a fűk számára inkább vesznek autókát, akciójátékokat és építőjátékokat, míg a lányok számára babákat illetve olyan eszközöket, amelyek szerepjáték játszásához alkalmasak. Elzárta közvetett módon hozzájárulnak a koragyerekkortól kezdve egy olyan képességalkukhoz, amit később a képességmértékek is kimutatnak, miszerint a férfiak a tér orientációs feladatokban jobban teljesítenek, a nők viszont a nyelvi feladatokban. A szülő, különösen az apák elnevelésében, ha 5-6 éves fűk agresszív, de kényesebbek, hozzá, ha fű. Kísérőskorban a kortárak még az apákkal is ritelmedenbék azzal a fűvel szemben, aki a lányokkal játszik vagy fűkai sűrűs esetén fű, - lányosnak, gyengének tartják. A mesék, a gyermekirodalom és a média világa gyakrabban szerepeltet olyan fűt hősöket, akik kezdeményezők, döntéseket hoznak, küzdenek,

A nemű szerepek elajánlásával kapcsolatban többféle elmélet létezik. A biológiai elméletek a nemű hormonok hatásait hangsúlyozzák (tesztoszteron, ösztrogén és progészteron) a heteroszexuális férfias és nőies viselkedés alakulásában. A szociális tanuláscsere azt emeli ki, hogy a társadalmi nyomatást gyakorol az egyénre, hogy fűs-lányos viselkedést legyen, férfivá vagy nővé socializálódjon. Már csecsemőkori elterő színekbe öltöztetik a szülő a gyerekeket attól függően, hogy fűs van-e vagy lányuk. A fűket többször öltöztetik kékbe, a lányokat rózsaszínbe. A későbbi életkorokban a fűk számára inkább vesznek autókát, akciójátékokat és építőjátékokat, míg a lányok számára babákat illetve olyan eszközöket, amelyek szerepjáték játszásához alkalmasak. Elzárta közvetett módon hozzájárulnak a koragyerekkortól kezdve egy olyan képességalkukhoz, amit később a képességmértékek is kimutatnak, miszerint a férfiak a tér orientációs feladatokban jobban teljesítenek, a nők viszont a nyelvi feladatokban. A szülő, különösen az apák elnevelésében, ha 5-6 éves fűk agresszív, de kényesebbek, hozzá, ha fű. Kísérőskorban a kortárak még az apákkal is ritelmedenbék azzal a fűvel szemben, aki a lányokkal játszik vagy fűkai sűrűs esetén fű, - lányosnak, gyengének tartják. A mesék, a gyermekirodalom és a média világa gyakrabban szerepeltet olyan fűt hősöket, akik kezdeményezők, döntéseket hoznak, küzdenek,

A korai és a késői érettség is eléggé szembetűnő jelenség ebben az életkorban. Ha a korai biológiai és ezzel együtt érzelmi érettség sikeres, akkor a serdülő fű vagy lány népszerű lehet kortársai körében, vezető szerepet tölthet be, de a tanuláshoz való viszonya is modellelték a többiek számára. Néhány diák számára a korai serdülés (15 éves kor előtt) teljesítménycsökkenést hozhat. A késői éréssel jellemző fiatalok nem vonódnak be a szubkultúra világába, nem járnak el rendszeresen szórakozni, zenei izlések vagy mindent befogadó vagy a felnőttek világához közelebb álló, öltözködésükben nem jelennek meg alternatív kultúrá, a teljesítés nem idegen számukra, könnyen szót értenek a szüleiékel és más felnőttekkel, sőt néha a felnőttek segítségéhez folyamodnak korai társai zsarnokságával szemben. Társai körében azonban nem feltétlenül népszerűek. Ezért családias érhett az osztályfőnökök, ha közéleti funkcióval bízza meg az ilyen diákokat, mert társai körében elszigetelt lehet. - Az osztályfőnökök fel kell ismerie a serdülők világának tagoltságát és mindegyik szubkultúrával kapcsolatba kell lépnie, hogy integráló szerepet töltsön be. Egyébként a rivalizálás és a megosztottság jelenik meg mindvégig az osztály iskolai fennállása során.

A tizenéves kor közepére általában válik az, ami a kisiskolásoknál inkább csak a népszerű gyerekeket jellemezte, letrejon a serdülő szubkultúra, mely a felnőttek világától egyfajta különállást testesít meg. E szubkultúra sok tekintetben szemben áll a felnőttek stílusával öltözködésben, zenetáncban. Mindenképpen eltér az iskolában fontos teljesítmény világtól, mert inkább a partnei izlésben. A szubkultúra sok tekintetben szemben áll a felnőttek stílusával öltözködésben, zenetáncban. Mindenképpen eltér az iskolában fontos teljesítmény világtól, mert inkább a partnei izlésben. A szubkultúra sok tekintetben szemben áll a felnőttek stílusával öltözködésben, zenetáncban. Mindenképpen eltér az iskolában fontos teljesítmény világtól, mert inkább a partnei izlésben.

agresszívok. A női hősök arra szorultak, hogy nehéz helyzetükből kimentesek őket, drámai helyzetben szorongásukat sírással fejezik ki, bizonytalankodást és segítséget várnak. A hagyományos gyermekkorodalomhoz képest ma a médiában ezzel ellentétes női szerepöket is találunk, ami inkább a feminizmus előretöréseként értelmezhető. A szociális tanulás elmélete azt hangsúlyozza, hogy a szülő, a kortársak és a média jutalmazza vagy bünteti a nemnek megfelelő viselkedést, az ilyen jellegű modellkövetést támogatja, az ellenkezőt elítéli, ennek révén befolyásolja az egyén abba az irányba, hogy férfiasa vagy nőiesse alakítsa viselkedését. A pszichonanalízis atyja Freud, az 5-6 éves kor jelentőségét emeli ki a nemű szerep elsajátításában. A szexuális fejlődésben ebben az időszakban az Ödipusz – komplexus zajlik le. A fiú ekkor erotikus érzelmeket érez az anyja iránt, a lány pedig az apja iránt. A későbbi életkorban ezek az érzések legálódhatnak, az 5-6 éves kortól elmenyek pedig elfojtásra kerülnek, az incest tabu, a vérfertőzés tilalma miatt. (Művészi tehetséggel rendelkező, erős konfliktusú gyerekeknel nem feltétlenül jön létre elfojtás.) Az ellenkező nemű szülő iránt kíváncsi, szeretlem azonban nyilvánvalóvá válik az azonos nemű szülő előtti, emiatt félteékenység csend benne. Ezt a féltekeiséget úgy lehet megszüntetni, ha a gyerekek azonos szülővel, a fiú az apjával, a lány az anyjával, mert „Ha olyan vagyok, mint Te, akkor nem bántasz.” A mindennapi élethelyzetek nem igazolják, hogy annyira kritikus lenne ez az időszak a nemű szerepek elsajátításában, de az elméletet cáfolni sem sikerült. A kognitív elmélet képviselői, pl. Kohlberg és munkatársai, azt hangsúlyozzák, hogy semmiféle kényszerítő hatásra nincs szükség a nemű szerepek elsajátításához. Attól a pillanattól kezdve, hogy a gyerek hallja, őt fiúnak vagy lányként nevezik, egészen egyseztlen belső indítással lép be a fiú a szerepébe, hogy megismerje és el-sajátítsa a fiú vagy a lányos viselkedéseket, hiszen értékes és fontos dolog fiúnak vagy lányként lenni, s ennek megfelelő viselkedéseket elsajátítani.

A felnőtt homoszexuálisok a népesség 2-4 %-át teszik ki. Freud úgy képzelte, hogy a homoszexuális az a személy, aki az Ödipusz-komplexus időszakában a gyerekeknek rossz a kapcsolata az azonos nemű szülőjével, ezért nem jön létre a saját nemnek megfelelő azonosulás. Ebből az elméletből az is következik, hogy a homoszexuális pszichonanalitikus pszichoterápia révén megváltoztatható. Feltört homoszexuálisok kérdőíves vizsgálata nem igazolta az azonos nemű szülővel való rossz kapcsolatot lányoknál, mert nekik is inkább az apjukkal kapcsolatban volt problémájuk kisgyermekkorban. A biológiai elmélet azt feltételezi, hogy a magzati életben dől el, hogy valaki homoszexuális lesz-e vagy sem. Ezzel kapcsolatban egyrészt patkánykísérletek alapján követeztetnek, másfelől olyan elhalálozott homoszexuálisok agyának kóbonctani vizsgálataiból, akik egyben HIV-virussal fertőzöttek voltak. Az állatkísérletek arra utalnak, hogy elegendő tesztoszteronnak kell termelődni az anyja méhében fűmagzat esetén ahhoz, hogy férfias sejtek alakuljanak ki a szexuális központként működő hipotalamuszban. Ha ez nem történik meg, akkor nőies marad az agy. Ilyen nőies szerkezetű hipotalamuszsal rendelkezők az elhunytt, HIV-fertőzött homoszexuális férfiak is. A biológiai magyarázat még azért nem tekinthető teljesen meg-alapozottnak, mert csak állatkísérletekből következtetnek az emberre, a HIV-fertőzöttek esetében pedig arra is lehet gondolni, hogy a fertőzés változtatja meg a hipotalamusz szerkezetét, nem pedig a korai tesztoszteron termelés elmaradása. A homoszexuálisok körében végzett kérdőíves vizsgálatok azt támasztják alá, hogy jóval a serdülőkor előtt dől el a nemű hovatartozás kérdése, ami egyaránt igazolja a biológiai és a pszichonanalitikus elméletet is. A vizsgálatok eredményei mutatják arra is, hogy akik később homoszexuális identitást vallottak magukénak már a korai serdülőkorban, még a szexuális kapcsolatok megkezdése előtt homoszexuális fantáziákkal rendelkeztek, majd amikor később szexuális kapcsolatokkal létesítettek, a kedvező heteroszexuális elmények ellenére is inkább a homoszexuális kapcsolatokhoz ragaszkodtak. A biológiai elmélet és a kérdőíves vizsgálatok olyan következtetéseket megfontolást tesznek szükségessé, miszerint nem lehet el-mebetegeggnek, személyiségzavaroknak vagy devianciának tekinteni a homoszexuálisit. Tervezés-lenne azonban tanácsadóként, nevelőként az igen sok serdülőnél megjelenő biszexuális fantáziá-kat azonosítani a homoszexuálisitással. A homoszexuálisit meg kell különböztetni a biszexuálisitól, a transzvesztizmustól és a transzszexuálisitól. A biszexuális mindkét nem iránt vonzódik. A serdülők bizonyos része a nemű szereppel történő ismerkedés fázisában átmenetileg biszexuális ja-

adódna? A válaszok alapján a serdülők reakcióit négy kategóriába csoportosították:

A serdülőkor fejlődéssel együtt jár az identitás, az önazonosság, a saját életstílus keresése. Az identitáskeresés a serdülőkör központi krízise, melynek különböző stádiumai vannak. Egy amerikai kutató - Erikson elméletét követve, vizsgálataiban a következő kérdést tette fel serdülő- és fiatal felnőttek iskolai tanulmányaidat, ha valamilyen jobb lehetőséget

Serdülökon kizisek

A szerelem paratlan elményéről a versek és novellák szebben beszélnek, a pszichológiai kutatás a szerelem elemzését is absztraktt fogalmak határai közé szorítja. Sternberg háromtényezős elmélete a következőképpen elemzi a szerelmi kapcsolatokat. Minden szerelmi kapcsolatban jelen van a szennvedély, vagyis a szexuális vágyakozás ereje, az intimitás vagyis az érzelmek kifejezése- nek szándéka és az elköteleződés vagyis a kitartó együttélés a partnerrel. A szerelem különféle típusaiban azonban ezek más-más arányban vannak jelen. A romantikus szerelemben magas a szennvedély, magas az intimitás, de alacsony az elköteleződés, a hosszantartó boldog párkapcsolatokban viszont alacsony a szennvedély, magas az intimitás és magas az elköteleződés. A kötődéssel kapcsolatos követő vizsgálatok arra utaltak, hogy nem egyszerűen akarati erőfeszítéssel működik az elköteleződés, a stabilitásra való törekvés, mert ennek egészen koragyerekkori előzményei lehetnek, pl. a biztos kötődés. Az egyén döntése, gondolkodása és akarati erőfeszítése ezen koragyerekkori meghatározó tényezők korlátain belül képes szabályozni kapcsolatainak stílusát. A jungi analitikus pszichológia azt sejteti, hogy az első párkapcsolatokban létrejövő választásokként vagy az újabb partnerekkel megjelenő ismétlődő személységváltások felbukkánásaért a kollektív tudattalanunkban lévő animusz és anima felelős. A férfi a tudattalanjában lévő idealizált női mintát keresi szerelmében és megtalálja benne vagy felruhazza ezzel, a nő pedig a tudattalanjában lévő idealizált férfit keresi. Ezeket az idealokat gyerekkorunktól kezdve az ellenkező nemű szülő, a testvérek, az irodalmi művek, sorskönyvek ugyancsak szerepet játszanak abban, kiket Az enfejtődésnél bemutattott énsémák, sorskönyvek ugyancsak szerepet játszanak abban, kiket vonzunk magunkhoz, hogy újraeljünk, - de talán másképpen - a kapcsolataink östpusait.

A nőies és férfias vonások magas arányban jellemzők lehetnek egy nőre vagy férfira, ez az androgínia. Az androgínia a nemi szerep megelégségének egészséges, de sajátos változata. Ezen elgondolás szerint sokkal inkább cél az androgínia elérése, mint a maszkulin vagy a feminin szerepek ideáljainak megközelítése. Az androgín férfi partnerkapcsolatában férfiasan viselkedik, ha azonban kisgyermekét kell gondoznia, nőies gondoskodó tulajdonságai kerülnek előtérbe. Az androgín nő partnerkapcsolatában nőiesen viselkedik, ha azonban válassza miatt egyedül maradt, akkor elvállalja a nehéz döntéseket, ha vezetői szerepet tölt be, mozgósítja férfias tulajdonságait. Az androgín fő asszerítv és gondoskodó egysszerre, az androgín nő energikus és ugyanakkor érzékeny mások problémái iránt. Ezt a területet 1977. óta Sandra Bem tette a pszichológiai kutatás szerezpével kapcsolatos információk befogadására, de a 15 évesek már a hagyományos nemi szerepek felé fordulnak és az ilyen értelmű tanítás ekkor már ellentétes hatást vált ki.

tételeket folytat, de nem lesz felhőtlenül korában sem biszexuális sem homoszexuális. A transzvesztizmus a szexuális identifikáció zavara, a perverzió egyik formája, amikor a másik nem ruháinak viselése, az abban való szerelkezés hoz létre szexuális kielégülést. A transzvesztizmus együtt járhat homoszexualitással, de ez nem szükséges, mert az identitászavar, melynek jellemzője, hogy a szexuális szerepben és inkább a másik nemhez szerepe tartozik, mely rosszul érz magat biológiai nemének megszabadulni, arra törekszik, hogy elüntesse ezeket vagy átoperálassa magát. A transzszexuálisoknál is a hipotalamusz sejtcsoportjaiban találhatk elváltozásokat, mint a homoszexuálisoknál.

Előfordul az is, hogy nincs olyan felhőt a serdülő környezetében, aki megfelelően hűme ab-
vel kapcsolatos eltérő elképzelések következtében vagy a házastársi kapcsolatok felbomlása miatt
kényszerre kényszerül. Ehhez tartozik, hogy megvárja a szülő kommunikációját gyermekével a jövő-
látásnak, az a körülmény, hogy a szülő tehetősége, képességeinél jelenléte elter gyermek-
nem kap lehetőséget a fiatal életben. Egy másik változata gyakran a szülő-serdülő kapcsa-
gyon szoros érzelmi kötődésben tartja, melynek következtében a saját elképzelések észlelése
életviszályával kapcsolatos döntést önmagának kell meghoznia, azonban a döntés pillanatig na-
lyozza a saját életvezetési irányok észlelést. Ez esetben a szülő felismeri, hogy a fiatalnak az
zic jelenléte, gyakran tapasztalható, hogy a szülővel kapcsolatos erős érzelmi kötődés akad-
pont kialakítására képesek legyenek. Ha nem a fiatal életkorral magyarázható az identitásdiffe-
ezekből. Nehányan azért viselkednek így, mert túlságosan fiatalok ahhoz, hogy markans állas-
gások iránt érdeklődjenek, de nem tesznek azért erőfeszítést, hogy megvalósítsanak valami-
zódás. Nehányukra jellemző, hogy különböző dolgok, foglalkozások, magatartások, életfelfo-
hogy ártékek bizonyos identifikációját, de azt nem követve valamilyen döntés mellett elkötele-
pel. Nem tudnak valamilyen lényeges célra összpontosítani életvezetésük tekintetében. Lehet,
banek." Akik ebben az állapotban vannak, nem rendelkeznek integrált öszszetartozó érték-
4. Identitásdifferenciáció: - tipikus válasz: "Mert ne? Valami jobbra irányított vá-
kompromisszum megtalálására.

és vagyunk elterjednek feloldására, szülei rájuk vonatkozó tervei és saját elképzeléseik közötti
problémákra, de még nem tudnak kialakítani meggyűgítató álláspontot tényleges elhelyeztetük
kat jellemzi a moratórium, akik éppen identitásválságukat élik. Keresik a válaszokat a felmerülő
választani. Ennek a valami jobbnak is a mostani területhez kellene tartoznia." Azokat a fiatalo-
3. Moratórium: - tipikus válasz: "Ha biztosan tudnám, hogy mit szeretnék, jobbat tudnék
vagy pedig a merev gondolkodás jellemző rá.

megfelelőnek tartottak számára. A korai zárás időszakában azonban vagy az együttműködés
a szülei sikeresek voltak. Ekkor döbör rá, hogy nem a saját életét éli, hanem azt, amit szülei
Ekkor kell azzal szembeülnie, hogy talán nem olyan sikeres ugyanazon a pályán, mint amiben
ben, lehet hogy életének 30-as 40-es éveiben kényesszerű életvezetésének jelentős átalakítására.
rázkódással én az egyént. A bekövetkező válság során mincsek érve életviszályának védelme-
rás jellemző rá. A korai zárásnak akkor jelennek meg a negatív következményei, amikor meg-
foglalkozási presztízs érveit nem tudja összehangba hozni saját elképzelésével, akkor a korai zá-
az erős érzelmi kötődéskből a gondolkodásból ellenállás szintén sem tud kibontakozni, ha a
foglalkozás, világnézete stb., mint a szülei, akkor nem jellemző rá a korai zárás. Ha azonban
szerepe vonatkoznak. Ha a serdülő egy kettős gondolkodási szakasz után választja ugyanazt a
részen a gazdasági érdekekre és a szülőnek a kivitott társadalmi presztízsére, kapcsolataid-
érvek is elhangozhatnak a foglalkozás szülei számára történő folytatása mellett. Ezek az érvek
mekének vele azonos viselkedés, mint önmegbecsülés, számára nyújt. Ugyanakkor racionális
nek egyik megvalósulása, hogy a szülőnek szüksége van arra az érzelmi támaszra, amit a gyer-
személyre. A korai zárással összefügg, hogy a szülő szorosán magához láncolja a serdült. En-
azt. Persze nem lehet azt mondani, hogy ez a korai zárás minden területen egyaránt igaz egy
pályaválasztás, a világnézet és a partnerválasztás vonatkozásában, hogy nem kérdőjelezték meg
hogy az önmegbecsülés kritizálás kereszttel esteek volna. Ugy fogadták el családjuk véleményét a
tek magukat valamilyen foglalkozás, valamilyen világnézet mellett, de nem adják jelet annak,
csinálni. A szülem is elégedettek a választással és én is." Akik ezen a szinten vannak, elkötelez-
2. Korai zárás: - tipikus válasz: "Nem tartom valószínűnek. Ez az, amit mindig is akartam

azokból elhagyták az identitásukhoz nem illőket
lya, világnézet mellett. Kétféleképpen szemlélték családjuk ezen területével kapcsolatos nézetét és
Foglalkoztak a felmerülő kérdésekkel, döntést hoztak. Elkötelezték magukat valamilyen életpá-
adódhatna valami jobb a számomra." Ezen a szinten lévő fiatalok átestek az identitásválságon.
1. Az identitás elérése: - tipikus válasz: "De kérem. Nem látom, hogyan

25. sz. ábra Az életseemény kérdőív tételei és súlyozásuk

	Más stresszt kelto életseemények
1	Versenyeven vett részt.
2	A család alacsony jövedelme miatt napi problémák vannak.
2	Magányos, nem tud barátokat szerezni (az iskolán kívül sem).
2	Panaszkodik a testvéreikkel, szülőikkel megélt napi konfliktusokról.
2	Lakóhelyet változtatott a család.
3	Képességhöz viszonyított irratásban magas követelmények, erős büntetések otthon.
3	Valamelyik szülő kiutazott ut v. munka miatt tartósan távol van.
3	Ujraházasodik az egyik szülő.
3	Problémák az iskolában (dolgozatok, tanulmányi eredmény, osztálytársak).
3	Uj családtag érkezett. (kisbeteget születte, nagyszülő odaaköltözött)
3	Jelenősen csökkent a család havi jövedelme.
3	Szülő, testvér, nagyszülő (aktív) kapcsolatokban volt) elköltözött otthonról.
3	Konfliktusok egy tanárral, tanárokkal.
3	Házállata elpusztult.
3	Uj iskolába került.
4	Bántalmaztak otthon. (érzelmi elhanyagolás, brutális verés, szexuális inzultus)
4	Valamelyik családtag alkoholist v. elmebetegség miatt kezelés alatt áll. (+ drog)
4	Egy családtag súlyosan megbetegedett vagy folyamatosan beteg. (testi betegség)
4	Egy kedves barátja súlyosan megbetegedett.
4	Bántalmazták az utcán.
4	Szerelmi csatlódás érte.
5	Szülő, testvér, szeretett rokon halála.
5	Valamelyik családtag öngyilkosságot kísérelt meg.
5	A diák súlyosan megbetegedett, műtéten esett át v. baleset érte.
5	Szülők indultak vitalis kapcsolatokban.

STRESSZKELTŐ ÉLETSEMÉNYEK

A szülőkkel vagy a serdülővel folytatott beszélgetés során mások a segítségnyújtás céljai a korai zárás, a moratórium vagy az identitásdiffúzió esetén. A korai zárás esetén a szülő erősen tekintélyelvű és presztízsorientált magatartásban szűkecs változtatnia a beszélgetésnek. A cél, hogy nagyobb szabadságot kapjon a fiatal szükségleteinek felismeréséhez és elköteleződésére, valamint döntés mellett. A moratórium stádiumában lévő fiatal esetében azt kell megvizsgálni, hogy mennyire húzódtott el a moratórium. A hosszán elhúzódó kritizálást jelentős stresszforrás, amely megbetegítő hatású. A szülőknek az a feladata, hogy felismerje, jóllehet eltérő életstílust szeretne megvalósítani gyermeke, s ő emiatt aggodlik, mégis a serdülő személyes boldogságának támogatása lenne a fontos. Az identitásdiffúzió esteben még inkább mérlegelni kell azt, hogy milyen életkorú a serdülő. Ha iskolaváltás, szakmaválasztás előtt áll, akkor jó tanulmányi eredmény esetén a döntés elodásható azzal, hogy gimnáziumba megy tanulni. Azonban a lehetőségekhez mérten foglalkozni kell azzal, hogy fel nem ismert tehetségekről, sokoldali tehetségről, elnyomott, vagy problématisztus szintű képességekről van-e szó? Meg kell ismerni, hogy szoros érzelmi kötelek vagy elhanyagolás, megszakadt kommunikáció áll fenn a szülő részéről, amelyek következtében bizonytalan maradt az önazonosság alakítása.

Iránt egyértelműen elköteleződnek. A szülővel folytatott beszélgetés során mások a segítségnyújtás céljai a korai zárás, a moratórium vagy az identitásdiffúzió esetén. A korai zárás esetén a szülő erősen tekintélyelvű és presztízsorientált magatartásban szűkecs változtatnia a beszélgetésnek. A cél, hogy nagyobb szabadságot kapjon a fiatal szükségleteinek felismeréséhez és elköteleződésére, valamint döntés mellett. A moratórium stádiumában lévő fiatal esetében azt kell megvizsgálni, hogy mennyire húzódtott el a moratórium. A hosszán elhúzódó kritizálást jelentős stresszforrás, amely megbetegítő hatású. A szülőknek az a feladata, hogy felismerje, jóllehet eltérő életstílust szeretne megvalósítani gyermeke, s ő emiatt aggodlik, mégis a serdülő személyes boldogságának támogatása lenne a fontos. Az identitásdiffúzió esteben még inkább mérlegelni kell azt, hogy milyen életkorú a serdülő. Ha iskolaváltás, szakmaválasztás előtt áll, akkor jó tanulmányi eredmény esetén a döntés elodásható azzal, hogy gimnáziumba megy tanulni. Azonban a lehetőségekhez mérten foglalkozni kell azzal, hogy fel nem ismert tehetségekről, sokoldali tehetségről, elnyomott, vagy problématisztus szintű képességekről van-e szó? Meg kell ismerni, hogy szoros érzelmi kötelek vagy elhanyagolás, megszakadt kommunikáció áll fenn a szülő részéről, amelyek következtében bizonytalan maradt az önazonosság alakítása.

- az Eletesemény táblázatban 5-ös 4-es intenzitású stressz tényezők valamelyikének bekövetkezése - ezt követő néhány nap
- a depresszió tünetei közül kb. 5 jellemző
- olyan együttesek dalainak kedvelése, ahol depresszív életérzés fogalmazódik meg
- olyan énekes színdarabok kedvelése, akik öngyilkossággal fejezték be az életüket
- karcolás, vágás (pengével, uvegdarabdal), - a test megjelölése
- túlzottan kockázatos viselkedés (drogok kipróbálásának szándéka, veszélyes közlekedés, túlszokásban szabályszegő viselkedés)
- visszahúzódás a megszokott tevékenységektől, családtól, barátoktól
- a személyes megjelenés elhanyagolása (nem azért, mert bizonyos zenei stílust szeret)
- nem teli a jutalmat, dicséretet
- depressziós időszak után hirtelen nagyon vidámmá válik
- utalások arra, hogy nem sokáig kell már másoknak elviselniük őt, - pl. Nem sokáig lesznek gond a nyakatokon.
- ha dolgait rendbe teszi, elajándékozza holmijait

A szuicid (öngyilkosság) veszélyeztetettség jelei

1. Gyakori, "ok nélküli" sírás vagy érzelmi sérlem átéltése ellenére a düh és a sírni tudás hiánya.
2. Jelentősen lecsökken az érdeklődések fajtája, - az önmagát, a jókedv tartos hiánya.
3. Jelentős súlygyarapodás vagy súlycsökkenés. A testsúly 5%-a vagy annál több változik 1 hónap alatt.
4. Alvásihiány vagy aluszékonyság szinte minden nap.
5. A nap egy szakaszában megmagyarázhatatlan mozgásozottság vagy lelassultság.
6. Fáradtság, energiahány, szinte minden nap.
7. Értéktelenség érzése vagy túlzott büntudatérzés szinte minden nap.
8. Csökkenő gondolkodási és figyelemösszpontosítási képesség, határozatlanság. Az iskolai teljesítmény visszaesik.
9. Hatalmas kapcsolatos viszonzó gondolatok. Az öngyilkosság viszonzó gondolata a végrehajtás szándéka nélkül.

A depresszió tünetei táblázat

A tartós stressznek lehetnek tünetei (fejfájás, emésztőszervi, vérnyomással, alvással kapcsolatos problémák). A testi tünetek magyarázatához azonban először orvosi vizsgálatot kell szertt végezni, s ha ez negatív, akkor lehet tényleg pszichológiai értelemezésnek.

A fenti táblázat (lásd 25. sz. ábra) során veszi azokat az életcselekményeket, amelyek magas stressz okozhatnak. Az események előfordulását a jelen időponttól számított egy éves időtartamra vonatkozóan kell megállapítani. (Az elmúlt egy évben mi történt meg ezek közül?) A történések előtti időszakra vonatkozóan a stresszt keltő esemény intenzitásának hozzávetőleges nagyságát fejezik ki.

Kritishelyzethez kerülhet a serdülő a stressz okozta feszültségek miatt. Vanak olyan kritikus életcselekmények, melyek tartós stressz idéznek elő, erre reagálhat a serdülő depresszióval, öngyilkossággal kísérlettel és droghasználattal.

Mitosz	Valóság
1. Aki beszél az öngyilkosságról, nem hajtja végre.	Aki ír vagy beszél az öngyilkosságról, veszélyeztetve van. Segítségért kér, pozitív változást szeretne elérni az életben.
2. Az öngyilkosságot tervező fiatal tényleg meg akar halni.	A fiatalok bizonyítalanok a halállal kapcsolatban. Általában az érzelmi fájdalomat akarják megszüntetni, változást szeretnének elérni, nem meghalni.
3. Az öngyilkosságról való beszélgetés ötleket ad a serdülőknek, hogy valóban végre is hajtsa azt.	Az öngyilkossági szándékokat hangoztató gyerekek már amúgy is foglalkoznak a gondolatokkal. A beszélgetés abban segíthet, hogy eloszlassuk azt a hiedelmet, hogy örült vagy egyedül van a problémával.
4. Az öngyilkosság öröklött, biológiailag determinált.	Tény, hogy a szülői depresszió előre jelzi a serdülő öngyilkosságot, de az esetek döntő többségében az öngyilkossággot a helyzet hatások váltják ki.
5. Általában nincsen előrejelzése az öngyilkosságnak	Az öngyilkossági kísérletet végrehajtók 3/4-e azt nyilatkozta az utólagos klinikai interjúban, hogy előtte szóltak valakinek.
6. Ha a depressziós gyerekek helyre te javul, akkor a szüleid krízisnek vége van.	Gyakran azért javul a gyerekek hangulata, mert a döntésképtelenséggel kapcsolatos szorongás elmúlt, jöllehet a döntéséppen az, hogy véget vet az életnek.
7. Ha egy fiatal gondolt az öngyilkosságra, akkor mindig veszélyeztetetnek kell tekinteni	Ha a krízis megoldódik, akkor az öngyilkossági gondolatok is megszűnnek. Ugyanakkor, ha egy jövőbeli krízishelyzetben megint kudarcos, akkor könnyebben tér vissza az öngyilkossági gondolatokhoz.

A droghasználat fokozatai

1. A kíváncsiság mutató kipróbálás és a kémiai hatás erősségének felmérése. Ebben a szakaszban azt mért fel a serdülő, hogy milyen adag milyen hatással van rá, saját véleményét fogalmaz meg tapasztalatai alapján.
2. A pszichológiai függőség szintje – Ekkor azért folytatódik a személy a drog újabb adagja felhoz, mert szükség van a kellemes pszichológiai élményre, a szorongás vagy a fáradtság feloldására, a feldobottságra, a tudatállapot változásra ill. az ezzel együtt járó izgalomra. Ebből a szakaszból kellő erőfeszítéssel van visszaut a drog elhagyására. Ezen időszakban változtatja meg a személy a drogokkal kapcsolatos értékeit. Megjelennek a drogfogyasztás melletti évek, pl. miért jobb marhahúsnál fogszáznant, miért alkoloholt.
3. A fiziológiai függőség szakasza – Ópiumszármazékokkal ezt különösen gyorsan el lehet érni. Megjelenik a fiziológiai tolerancia, tehát ugyanolyan hatás eléréséhez egyre nagyobb adagot kell bevenni. A fiziológiai függőség azt jelenti, hogy a szer hatásának elmulásával az egyén fizikai szenvedést él át. Ennek az az oka, hogy az ópiumszármazékok leállítják az endorfinok, a szervezet természetes fájdalomcsillapítóinak a termelődését. Ha terápias beavatkozásra, elvonásra kerül sor, nagy küzdelemnek és fájdalomnak árán lehet visszaállítani a szervezet endorfin termelést.

Az alábbi táblázatban bemutatjuk a drogfogyasztás motívumait és a fogyasztást behelyettesítő hagyományos tevékenységeket, melyek egy részét szabadidő szervezéssel, pedagógiai módszerekkel is megvalósíthatjuk (lásd 26. sz. ábra).

Az átélés szintje	Motivumok	Tevékenységek
Fizikai	fizikai relaxáció több energia testi fáradalom csökkentése	sport, tánc, tuisztika, harcművészet, jóga, étrend megválasztása, relaxáció
Érzelmi	szorongás oldása kialakult rossz hangulatból, unalomból, szomorúságból lazadás a tekintélyszemélyekkel (szülőikkel, tanárokkal) szemben és a közízlés ellen közvetítőik alkalmazása a szülők és a serdülő között	barátság ápolása, partnerkapcsolat, kortárs csoportokhoz tartozás (alternatív művészeti csoport), konfliktuskezelés, közvetítőik alkalmazása a szülők és a serdülő között
Interperszonális	személyes identitás keresése, életcélok hiányának problémája	kiemelkedő személyiségek élettörténetének megismerése, irodalmi művek olvasása és feldolgozása, melyekben értékező problémákkal (biblioterápia), pályaválasztási és életvezetési tanácsadás
Politikai	a hatalom és az anyagi értékek elosztása, a társadalmi mobilitás, szegénység, bűnözés, ökológiai problémák	történelem, jogismeret, szociológia, karrier, politikai csoport tagjává válni, bekapcsolódás az egészségvédő mozgáslomba, állatvédelem, kapcsolódás a környezetszennyezést csökkentő mozgáshoz
Kreatív, esztétikai	az önkifejezés keresése, a fantáziaműködés gazdagításának igénye, a tudatállapot megváltoztatásának igénye	a saját környezetet esztétikumának megteremtése, kreatív önkifejező tevékenység végzése hobbi szinten (képzőművészet, zene, esetleg barkácsolás, amatőr együttesben részvétel -dramajáték, tánc, zene, modellezés)
Ontológiai, filozófiai, transzcendens	az élet értelmének keresése, a tudat magasabb szintjének elérése, a személyes élet kaosztrofáinak átalakítása elfogadásra, belső békévé	filozófiai nézőpontok megismerése a lételméletéről, az emberi természetéről és a társadalomról, meditáció, vallási tanítások és rituálék megismerése, jóga technikák megismerése

26.sz. ábra A drogfüggőség motivumai és a függőséget behelyettesítő hagyományos tevékenységek

A válás hatása a gyermekre

A válás drámai esemény a szülők és a gyermekek számára egyaránt, kimenetelét tekintve egy rövidtávú és egy hosszútávú hatással kell számolni. A rövidtávú hatás a gyászreakció, amelyet a szülők veszteségének valószínűleg a szülő elítélésével vált ki a gyermekből. A leggyakoribb válasz adott korai reakció a felelem, a harag, depresszió, bűntudat. Alapvetően a válást követően egy év után kezdődik meg a feszültség oldódása, és ekkor jelentkezik egy viszonylagos megnyugvás, mint a válás pozitív következménye. A válás hosszútávú hatása abból ered, hogy egy szülő családjában nevelkedik hosszabb időre a gyermek, ill. új kapcsolatot kell kialakítania a mostoha szülővel.

A 6 év alatti gyerekek bizalmatlanságot és bűntudatot élt át a válás előtti viszállyok és a válás miatt. A kisiskoláskorú gyerekeknel vagy teljesítménycsökkenés, vagy éppen a magas teljesítmény iránymódosítás történő menekülés észlelhető. A szülők bizonyos szempontból másként reagálnak a válásra, mint a fiatalabb életkorú gyermekek. Ugyanúgy konfliktusokat élnek át a váláskor, de amikor a válás lezárul sokkal pontosabban fel tudják mérni a fiatalabb gyermekekhez képest, hogy ki a felelős a válásért. Könnyebben képesek megoldani az olyan helyzeteket is, amikor dönteni kell, melyik szülőhöz, milyen mértékben legyenek lojálisak. Jobban felmérik az anyagi helyzet változásával és a vagyoni megosztás következményeivel együtt járó problémákat is. Pontosabban felmérik azokat a tényezőket, amelyek létrehozták a válást, és reálisabban észlelik azt is, jelenlegi elhelyezkedésükben milyen alternatívák lehetségesek. Így kevesnek kitérők, mennyiben változott meg a szülőktől eddig kialakított véleményük, s ehhez a családon kívüli személynél véleményét használni fel. A szülő határozott előnye a fiatalabb gyermekekkel szemben, hogy számtalan kapcsolata vagy információforrása lehet a családon kívül. Lehetősége van arra, hogy elítélő legyen a családtól és barátai, rokoni, ismerősei társaságában keressen vigasztalást, amikor az otthoni helyzet különösen nyomasztó és fájdalmas. Ez az elítélődés gyakran eredményezhet destruktív leválást a szülővel vagy a szülővel szembeni elkerülő viselkedés kialakulását segít elő.

A szülők közötti allandósult, kielégteljesített konfliktus megváltoztatja a szülő-gyermek interakciót és megváltoztatja sok maradtan élő érzelmi kapcsolatot. A válás során nagyon sok konfliktust látnak a gyermekek szülei között, és a szülők megpróbálják rávenni vagy kényszeríteni a gyermekre, hogy ellenséges szövetséget kössön velük a másik szülő ellen. Az egyik szülő gyakran azt követeli a gyermektől, hogy a másikat utasítsa el, a leggyakoribb gyermek azonban ezt nem tudja megtenni vagy nem felkészült erre. Kezdetben a gyermek szeretné mindkét szülővel fenn tartani a jó kapcsolatot, a házasság kritizálása közben azonban mégis létrejönnek a szövetségek. A szövetség leggyakoribb formája a szövetség a szülővel, hogy kijátssza a szülőket egymás ellen. Illetve a gyermekben kialakulhatnak kizsákmányoló, manipulatív készségek. További probléma, hogy a válási konfliktusok során a szülők egymásra irányuló folytonos kritikája miatt létrejöhet a gyermekben a szülők ideálképének a lebontása. Pl. amikor az anya ellenséges vagy kritikus az apával szemben, akkor az apa negatívabban, ambivalensabban, kevésbé elfogadható modellt állít. A bűntudat az apa iránt, hogy problémák lehessenek a nem szerezpazsonosulással. Lányoknál az ilyen helyzet - ha az apa kritizálja az anyát - a szülővel szembeni heteroszexuális kapcsolatok kialakításában okoz problémát. Ha a szülőfelek között hosszán elhúzódik a nézeteltérés, a szülőket érzelmi érzékenyen érinti, hogy megtudják milyen is szülei moralitása és kompetenciája. Saját ébredő szexualitásuk miatt érzelmi közelséget keresnek az ellenkező nemű szülővel, és ezért még inkább kimosan érzik magukat, sajátos feltevéseket éreznek, amikor szülei újraházasodnak. A válástól való féltés az elválást, de továbbra is allandó konfliktusokat ártó családokhoz képest az egyszerűsített családban maradt gyermekek kiegyensúlyozottabb körülmények között nevelkedhetnek. A konfliktusok allandó stresszt jelentenek, amelyek depressziót és pszichoszomatikus betegségeket vagy viselkedés-zavarokat kelthetnek a következményei ismeretese.

Annak ellenére, hogy kiemeltük, az allando konfliktust átélő családi helyzetek képest az egyszerűs családokban maradó gyermekek állapota kiegyensúlyozottabb lehet, sajátos problémák is jelentkezhetnek. A választ követő első évben az anyák a társnőiükkel kapcsolatban depresszív-ve, esetleg tekintélyelvűekké válnak. A fiúkat nevelő anyák hatalmi harcba, fegyelmelési akciók sorozatába bonyolódhatnak gyermekükkel. Az anyák megosztják életük minden napi problémáit serdülő gyermekekkel, érzelmi támaszt válnak belőlük. Gyakran azt várják el a serdülő fiútól, lánytól egyaránt, hogy az elítélte szülővel való kapcsolatát egy részét vállalja át. Az idősebb gyermekek egy részére tehát rendkívül nagy nyomás nehezedik, hogy cselekedjenek, feloldozzák magukat, az elítélte szülővel való kapcsolatát egy részére nem tartalmazzák, akkor ez a nagyobb nyitottság azt eredményezi, hogy az anya és gyermekek igazi társra találjanak egymásban. A döntéshozatalban való részvétel új készségeket kifejlesztést segít elő a serdülőnél. Ha az anya azonban túlzottan nagy felelősséget hárít gyermekére, akkor a gyermek úgy érzé, megoldatlan problémák elé állítják, nem érzé kompetenciáinak magat és dühös lesz a támasz hiánya miatt.

A szexuális tevékenységet a szülő aggodalma övezi, ez olykor abban nyilvánul meg, hogy az anya rendkívül mértékben korlátozza serdülőkorú gyermekére társas életet, nem egyszer bántó módon kikérdezi tevékenységeit felől. Az anyában aggódalom keletkezhet azért is, hogy a külön-éle apával jó érzelmi viszonyt fenntartó lány, amikor az apával találkozik vagy teljes napot nála tartózkodik, ki van téve az apa provokatív szexuális viselkedésének. Az elvált szülők gyakran gyermekeiket kérik meg arra, hogy tudósítsák őket az elvált házastárs kapcsolatáról. Ez gyakran azt eredményezi, hogy a gyermeknek a szülőre vonatkozó gondolatához szorosban tartósnak a szülő partnerkapcsolataira vonatkozó események. Ha csödbe jut a szülő, akkor folyton a szexuális-életi témakörében gondol rá, ami a saját életénelőzőzása tekintetében a szexuálisvaló korai foglalatosságot hozza létre, a serdülő korai szexuális tevékenységet eredményezi. Különösen a serdülő lányok hajlamosaik azt hímné, akik ilyenfajta ingerküszöbökben élnek, hogy előrehaladot-tabb - valósgos vagy fanatizált - szexuális tapasztalataik idegennek el őket kortársaitól és ezért vonzódnak az idősebb partnerekhez.

A fiúk serdülékénybebe a válasz következtében, mint a lányok. Előszörban azért, mert általában az anyához kerülnek a gyerekek, emiatt nincs jelen a fiú számára az azonos nemű szerep-modellel. A fiúkat kisgyermekkor óta arra biztatják, hogy szorongásukat, szomorúságukat, sírásukat rejtsek el, tehát nem hagyják, hogy a válasszal összefüggő gyászélmény fájdalmai feldolgozzák. A társ-összefonni őket, hogy inkább haraggá, agresszióvá alakítsák át érzelmeiket, de az agresszió társ-kapcsolati problémákat okoz és nehez beilleszkedést eredményez az óvodában, iskolában. Sajátos nehezéget jelent, ha az anya egy-egy kisebb rosszasság esetén szeméretre veti fiának, hogy olyan, mint az apa (aki őt elhagyta). Ez esetben az anya a válasz miatt az apa iránt érzett dühét fiára veti, ezáltal gonoszsnak, rossznak minősíti, azt értékelve, hogy őt nem lehet szeretni és ő is olyan lesz, mint az apa. A szabályszegő viselkedés irányába való elmozdulás valamint az önmagát beteljesítő jóslat egyezteté jelenik meg az anya reagálásában.